

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagar om ändring av fängelselagen, lagen om övervakning av villkorlig frihet och 2 c kap. i strafflagen

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att läkemedelsbehandling för sexualbrottslingar samt psykosocial vård och psykosocialt stöd i anslutning därtill ska bli en del av det straffrättsliga påföljdssystemet. Behandlingen ska genomföras med fångens samtycke som en del av övervakad frihet på prov och villkorlig frihet. Genom att förbinda sig till läkemedelsbehandling ska en fånge kunna placeras i övervakad frihet på prov, men förutsättningen vid sidan av de övriga villkoren för frihet på prov är att fången förbinder sig att fortsätta med läkemedelsbehandlingen även under villkorlig frihet. I denna grupp ska ett nytt krav på placering i övervakad frihet på prov vara att fången förbinder sig till läkemedelsbehandlingen.

Om den som har försatts i övervakad frihet på prov bryter mot villkoren i behandlingsbeslutet ska han eller hon ges en varning eller

så ska friheten på prov återkallas. Om behandlingsbeslutet överträds under villkorlig frihet ska den övervakade ges en skriftlig uppmaning att följa behandlingsbeslutet. Om den övervakade trots uppmaning överträder beslut om läkemedelsbehandlingen eller avbryter läkemedelsbehandlingen, ska domstolen kunna bestämma att högst 14 dagar av reststraffet verkställs. Syftet med förslaget är att förhindra återfall i sexualbrott.

I propositionen föreslås att bestämmelser om den behandling som ställs som villkor för övervakad frihet på prov ska fogas till fängelselagen. Samtidigt föreslås att strafflagen och lagen om övervakning av villkorlig frihet ändras. Utgångspunkten ska vara att Brottspåföljdsmyndighetens läkare ska besluta om läkemedelsbehandlingen.

Lagarna avses träda i kraft hösten 2011.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL	2
ALLMÄN MOTIVERING	3
ALLMÄN MOTIVERING	3
1 INLEDNING.....	3
2 NULÄGE	3
2.1 Gällande lagstiftning och praxis.....	3
Bestämmelser och praxis som gäller fängelse och villkorlig frigivning	3
Bestämmelser om sexualbrott	4
Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. 5	
2.2 Sexualbrottslighetens utveckling	5
2.3 Möjligheterna att behandla sexualbrottslingar	7
2.3.1 Program i fängelserna.....	7
2.3.2. Behandlingsprogram och läkemedelsbehandling för sexualbrottslingar	8
2.4 Behandlingsformer för sexualbrottslingar i andra nordiska länder	9
2.4.1 Sverige.....	9
2.4.2 Norge	10
2.4.3 Danmark	11
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN	12
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER	13
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	13
6 SAMBAND MED ANDRA PROPOSITIONER.....	14
DETALJMOTIVERING	15
1 LAGFÖRSLAG	15
1.1 Fängelselagen.....	15
19 a kap. Övervakad frihet på prov.....	15
21 kap. Frigivning	18
1.2 Lagen om övervakning av villkorlig frihet	18
1.3 Strafflagen.....	19
2 c kap. Om fängelse.....	19
2 NÄRMARE BESTÄMMELSER OCH FÖRESKRIFTER	20
3 IKRAFTTRÄDANDE	20
4 FÖRHÅLLANDE TILL GRUNDLAGEN SAMT LAGSTIFTNINGSORDNING	20
LAGFÖRSLAG	23
1. Lag om ändring av fängelselagen.....	23
2. Lag om ändring av lagen om övervakning av villkorlig frihet.....	26
3. Lag om ändring av 2 c kap. i strafflagen	28
BILAGA	30
PARALLELLTEXTER	30
1. Lag om ändring av fängelselagen.....	30
2. Lag om ändring av lagen om övervakning av villkorlig frihet.....	35
3. Lag om ändring av 2 c kap. i strafflagen	39

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Den statistikförda sexualbrottsligheten har ökat klart i Finland under de senaste åren. Det ökade antalet brott som anmälts till polisen kan förklaras t.ex. med att gärningarna lättare anmäls eller att statistikrutinerna förändrats, men det kan också berätta att vissa typer av brott faktiskt blivit vanligare. Största delen av sexualbrotten förblir dock dold brottslighet och kommer inte alls till polisens kännedom.

Sexualbrott medför ofta långvarigt lidande för dem som utsatts för gärningarna och för deras närstående. Återhämtningen kan vara en lång och svår process för brottsoffren. Av dessa orsaker är det viktigt att man utreder alla ändamålsenliga metoder att minska sexualbrotten även inom påföljdssystemet.

Ett sätt att minska sexualbrotten är den frivilliga läkemedelsbehandling för sexualbrottslingar som föreslås i propositionen. Enligt förslaget ska förbindelse från den som dömts för sexualbrott till läkemedelsbehandling och annan vård som förebygger återfall i sexualbrott tas in som en ny möjlighet som villkor för övervakad frihet på prov. En ytterligare förutsättning ska vara att fången samtycker till att fortsätta med behandlingen även under villkorlig frihet.

2 Nuläge

2.1 Gällande lagstiftning och praxis

Bestämmelser och praxis som gäller fängelse och villkorlig frigivning

Enligt 1 kap. 2 § i fängelselagen (767/2005) är målet för verkställighet av fängelse att öka fångarnas beredskap för ett liv utan brott genom att främja deras livshandling och anpassning i samhället samt att förhindra brottslighet under strafftiden.

I den nuvarande lagstiftningen finns inga bestämmelser om ordnande av läkemedelsbehandling för sexualbrottslingar. I 16 kap. 7 § i fängelselagen, som gäller kontroll av drogfrihet, åläggs fången att på begäran läm-

na urin-, saliv- eller utandningsprov. Enligt 2 c kap. 8 § i strafflagen (39/1889) gäller samma skyldighet även fångar som försatts i övervakad frihet på prov. I 4 kap. 6 och 7 § i fängelselagen finns bestämmelser om planen för strafftiden och om frigivnings- och övervakningsplanen.

I 2 c kap. 5 § i strafflagen finns bestämmelser om villkorlig frigivning. Den som avtjänar ett fängelsestraff på viss tid ska friges villkorligt när han eller hon avtjänat två tredjedelar av straffet. Den som första gången omfattas av fängvården friges villkorligt när hälften av straffet har avtjänats. Detta betyder att den dömda inte avtjänat ett fängelsestraff under tre år före brottet. Om brottet har begåtts före 21 års ålder friges fången villkorligt när hälften av straffet avtjänats, och om det är fråga om en som första gången omfattas av fängvården, när en tredjedel av straffet har avtjänats.

I 2 c kap. 10 § i strafflagen finns bestämmelser om villkorlig frigivning av fångar som avtjänar fängelsestraff på livstid. En fånge som avtjänar fängelsestraff på livstid kan på de villkor som föreskrivs i nämnda paragraf friges villkorligt tidigast när 12 år av straffet har avtjänats. Om brottet har begåtts före 21 års ålder är den tidigaste tidpunkten 10 år.

Även villkorlig frigivning av en fånge som avtjänar hela straffet är beroende av prövning. En fånge som avtjänar hela straffet kan friges villkorligt när fem sjattedelar av straffet har avtjänats, om fången inte längre anses synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

Ett ärende som gäller villkorlig frigivning av den som dömts till fängelse på livstid eller att avtjäna hela strafftiden i fängelse behandlas vid Helsingfors hovrätt. Bestämmelser om förfarandet finns i lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar (781/2005).

När en fånge blir villkorligt frigiven börjar en prøvotid som är lika lång som reststraffet vid frigivningstidpunkten. Prövotiden är dock högst tre år. Bestämmelser om ställande under övervakning finns i lagen om övervakning av villkorlig frihet (782/2005).

Övervakad frihet på prov är en period som infaller under tiden före villkorlig frigivning. Bestämmelser om villkoren för frihet på prov finns i 2 c kap. 8 § i strafflagen, där det sägs att för att en fånges anpassning i samhället ska främjas kan fången placeras i med tekniska anordningar eller på annat sätt särskild övervakad frihet på prov utanför fängelset tidigast sex månader före den villkorliga frigivningen. En förutsättning är att det med utgående från fångens uppförande under strafftiden och den information som inhämtats om fångens person och brottslighet kan anses sannolikt att villkoren för friheten på prov kommer att iakttas.

Dessutom ska den övervakade friheten på prov främja genomförandet av fångens plan för strafftiden, fången ska förbinda sig att iakttä förpliktelsen att hålla kontakt under friheten på prov, och iakttagandet av villkoren för friheten på prov ska kunna övervakas på lämpligt sätt. Till villkoren för friheten på prov hör bl.a. att fången förbinder sig till drogfrihet under friheten på prov och samtycker till att drogfriheten kontrolleras. Om villkoren för övervakad frihet på prov inte längre uppfylls efter att beslutet fattats, ska friheten på prov återkallas.

Förutom fångar som avtjänar fängelsestraff på viss tid ska även fångar som avtjänar hela strafftiden och livstidsfångar på de villkor som anges i lagen kunna försättas i övervakad frihet på prov. Enligt 2 c kap. 12 § 3 mom. i strafflagen försätts den som avtjänar hela strafftiden i frihet på prov tre månader före frigivningen, om han eller hon inte har frigivits villkorligt.

Enligt 2 c kap. 10 § i strafflagen kan också en fånge som avtjänar ett fängelsestraff på livstid försättas i övervakad frihet på prov innan han eller hon frigives villkorligt.

Statistikmaterialet om övervakad frihet på prov visar att systemet i huvudsak fungerar bra. År 2007 återkallades 5 % av de påbörjade friheterna på prov, följande år var motsvarande andel 9 %. År 2009 slutfördes 85 % av de påbörjade friheterna på prov på ett lyckat sätt. Den vanligaste orsaken till att frihet på prov återkallades var brott mot förpliktelsen till drogfrihet.

Ökad användning av övervakad frihet på prov hör till Brottspåföljdsmyndighetens re-

sultatmål. År 2008 var 50 och 2009 i medeltal 85 fångar per dag försatta i frihet på prov. År 2010 är målet i medeltal 130 fångar i frihet på prov per dag och 2012 så många som 200. Den 1 november 2010 var sammanlagt 97 fångar, 82 män och 17 kvinnor, försatta i frihet på prov.

Bestämmelser om sexualbrott

Det centrala syftet med bestämmelserna i 20 kap. i strafflagen är att skydda den sexuella självbestämmanderätten samt särskilt att skydda barn mot att bli utnyttjade.

I 20 kap. i strafflagen finns straffbestämmelser om tvingande av någon annan till samlag eller till någon annan gärning som väsentligt kränker den sexuella självbestämmanderätten, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av barn, köp av sexuella tjänster av ung person samt om koppleri.

De former av sexualbrott som är väsentligast med tanke på förslaget är sexuellt utnyttjande av barn och våldtäkt. Dessa brott orsakar allvarligt men för offren och de som gjort sig skyldiga till dem kan behandlas för att förebygga nya brott.

Enligt 20 kap. 6 § i strafflagen avses med sexuellt utnyttjande av barn

1) samlag med ett barn som är under 16 år eller

2) beröring eller någon annan sexuell handling riktad mot ett barn som är under 16 år och som är ägnad att skada barnets utveckling.

Dessutom är det fråga om sexuellt utnyttjande av barn om gärningsmannen förmår den som är under 16 år att företa en sexuell handling enligt 2 punkten. Till sexuellt utnyttjande av barn gör sig skyldig även en person som handlar på något av de ovan nämnda sätten med ett barn i åldern 16–17 år, om gärningsmannen är barnets förälder eller i förhållande till barnet står i en ställning som motsvara en förälders samt bor i samma hushåll som barnet.

Grovt sexuellt utnyttjande av barn kriminaliseras i 20 kap. 7 § i strafflagen. Straffskalan för den grova gärningsformen är fängelse från ett till tio år.

Kränkning av den sexuella självbestämmanderätten kan också basera sig på att den

person som är föremål för handlingen på grund av sin underkastade ställning eller oförmåga att försvara sig inte på ett jämbördigt sätt förmår besluta om han eller hon vill delta i den sexuella handlingen. Sådana handlingar är straffbara som sexuellt utnyttjande enligt 20 kap. 5 § i strafflagen.

I 20 kap. 1 § i strafflagen finns bestämmelser om våldtäkt. Straffskalen är fängelse i minst ett och högst sex år. Lagen gäller samlag mellan såväl personer av samma kön som personer av olika kön.

Våldtäkt är på grund av grovheten indelade i tre olika former (20 kap. 1—3 § i strafflagen). I 2 § bestäms om grov våldtäkt och i 3 § om tvingade till samlag. I 4 § finns en bestämmelse om tvingande till annan sexuell handling än samlag.

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp.

Finland undertecknade Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (CETS 201) den 25 oktober 2007. Konventionens syfte är att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, att skydda brottsoffrens rättigheter samt att främja nationellt och internationellt samarbete i kampen mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp mot barn. En arbetsgrupp som justitieministeriet tillsatt 2009 beredde införandet av konventionen samt bedömde de nationella åtgärdernas tillräcklighet för att förebygga sexuell exploatering och sexuella övergrepp mot barn.

I arbetsgruppens betänkande föreslås bl.a. att minimistraffet för sexuellt utnyttjande av barn ska höjas till fängelse i fyra månader och att samlag med barn som är yngre än sexton år i princip ska anses som grovt sexuellt utnyttjande av barn. Samtidigt ska även andra gärningsformer fogas till rekvisitet för grovt brott. Maximistraffet för köp av sexuella tjänster av ung person föreslås bli höjt från ett till två års fängelse. Avsikten är att regeringens proposition med förslag till lagändringar ska överlämnas i december 2010.

Konventionen innehåller också bestämmelser om behandlings- och rehabiliteringspro-

gram för dem som gjort sig skyldiga till sexualbrott samt om andra verksamhetsmetoder. Utgångspunkter är att programmen ska tillhandahållas i ett så tidigt skede som möjligt, att samtycke till att delta i programmet ska ges på förhand, att bedömning av risken för återfallsbrottslighet och gärningsmännens farlighet används samt att särskild uppmärksamhet fästs vid barnen.

Enligt konventionen ska varje konventionsstat genom sin nationella lagstiftning säkerställa att alla sexualbrottslingar som gjort sig skyldiga till brott mot barn erbjuds rehabiliteringsprogram och rehabiliteringsåtgärder som förebygger och minskar återfallsbrottslighet.

Konventionen innehåller en förpliktelse att ordna program som förebygger och minskar återfallsbrottslighet för dem som gjort sig skyldiga till sexualbrott mot barn både i fängelset och utanför fängelset. I den promemoria som hänför sig till konventionen nämns antihormonell behandling som en form av medicinsk behandling.

De föreslagna bestämmelserna om ordnande av läkemedelsbehandling främjar den nationella verkställigheten av konventionsförpliktelseerna.

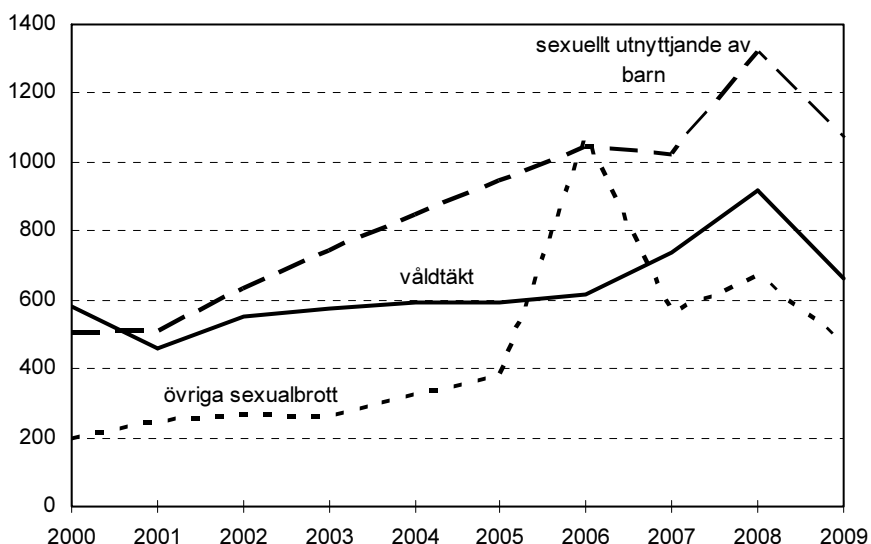
2.2 Sexualbrottslighetens utveckling

Den officiella statistiken ger inte en sanningenlig bild av antalet sexualbrott, eftersom en stor del av gärningarna inte anmäls till polisen. Enligt undersökningar anmäler brottsoffren inte i synnerhet sexuellt våld som utförts av dem närstående personer till polisen. Också sexuellt utnyttjande av barn förblir ofta dold brottslighet t.ex. för att barnets föräldrar vill skydda detta mot myndighetsförfarandet som man tror att blir tungt eller är rädda för den uppmärksamhet som den känsliga saken medför.

Antalet brott som kommer till polisens kännedom varierar dessutom av helt andra orsaker än sådana som har att göra med antalet brott. Exempelvis ändringar i sättet att statistikföra brotten påverkar de siffror som beskriver den brottslighet som kommer till polisens kännedom. Detta gäller särskilt sexualbrott, där t.ex. ändringarna i praxisen för registrering av seriebrott klart har påverkat

den statistikförda brottslighetens omfattning. Man måste vara medveten om de problem som hänför sig till statistiken när man granskar sexualbrott.

Statistiken baserar sig på Rättspolitiska forskningsinstitutets översikt Rikollisuustilanne 2010.

Figur 1. Antalet sexualbrott som kommit till polisens kännedom 2000–2009

I figur 1 presenteras utvecklingen i fråga om den sexualbrottslighet som kommit till polisens kännedom i Finland 2000–2009. Antalet sexualbrott ökade ända till 2008, men sjönk drastiskt 2009. År 2009 kom 2 205 sexualbrott enligt 20 kap. i strafflagen till polisens kännedom medan motsvarande antal 2008 var 2 906. Variationerna på årsnivå under åren 2007–2009 i antalet brott som kom till polisens kännedom förklaras till stor del med en enskild lång serie brott som uppdagades 2008. Denna serie brott inom en familj ökade brottssiffrorna med ungefär 200 fall 2008.

Polisens effektiviserade verksamhet på 2000-talet har varit en faktor som förklarar det ökade antalet brott som uppdagats. Vid våldsbrottsenheten i Helsingfors startade 2006 en grupp som koncentrerar sig på att utreda sexualbrott mot barn.

I följande tabeller presenteras antalet sexualbrott mot minderåriga som kommit till polisens kännedom samt som domstolen tillräknat gärningsmannen liksom den procentuella ändringen av antalet brott.

Sexuellt utnyttjande av barn som kommit till polisens kännedom (SL 20:6–7)

2000 ¹	2001 ¹	2002 ¹	2003 ¹	2004 ¹	2005 ¹	2006 ¹	2007 ¹	2008 ¹	2009 ¹
504	514	635	744	846	946	1 043	1 025	1 321	1 068
+24%	+2%	+24%	+17%	+14%	+12%	+10%	–2%	+29%	–19%

Brott som tillräknats gärningsmannen i domstol

1999 ¹	2000 ¹	2001 ¹	2002 ¹	2003 ¹	2004 ¹	2005 ¹	2006 ¹	2007 ¹	2008 ¹
128	146	259	282	249	332	383	370	376	494
+3%	+14%	+77%	+9%	–12 %	+33%	+15%	–3%	+2%	+31%

Beräknat utgående från Statistikcentralens siffror.

¹ I siffran har beaktats (grovt) sexuellt utnyttjande av barn efter lagändringen (SL 20:6–7). Övrigt sexuellt utnyttjande av minderåriga (SL 20:5 och SL 20:8) statistikförs som övriga sexualbrott. På grund av lagändringen är siffrorna som gäller 1999–2009 inte helt jämförbara med de siffror som gäller tidigare år.

Enligt kartläggningen av brottspåföljdscli-enterna 2010 fanns det den 1 maj 2010 97 fängelsefångar som var dömda för sedlighetsbrott som huvudbrott. Detta är en andel på 3,6 % av alla fängelsefångar. Fem av de fångar som var dömda för sedlighetsbrott var kvinnor.

Återfallsbenägenheten när det gäller sexualbrott har studerats rätt mycket, men forskningsresultaten ger inte en samstämmig bild av fenomenet. Resultaten påverkas bl.a. av att i olika undersökningar används olika kriterier på återfall.

Vid Rättspolitiska forskningsinstitutet gjordes hösten 2008 en utredning om återfall i sexualbrott i Finland. Enligt resultaten är återfall i sexualbrott betydligt sällsyntare än återfall i mera vanliga brott, t.ex. egendoms- och våldsbrott. Av dem som var dömda för sexualbrott fick 4–5 % en ny dom för sexualbrott under den 9 år långa uppföljningstiden. I fråga om misshandel, stölder och rattfylleri varierar återfallsprocenten mellan 20 och 55 under 6 års uppföljning.

Undersökningarna om återfall i sexualbrott mot barn har regelmässigt gett resultatet att det är vanligare att gärningar mot barn utanför den egna familjen upprepas än att gärningar som riktats mot en familjemedlem upprepas; dessutom är det sannolikare att

sexualbrott mot pojkar upprepas än att gärningar som riktats mot flickor upprepas.

I undersökningarna har även konstaterats att återfall i brott sker oftast genast efter frigivningen från fängelset. Risken för återfall är klart mindre för 50 år fyllda sexualbrottslingar som frigges från fängelset är för dem som är yngre.

2.3 Möjligheterna att behandla sexualbrottslingar

2.3.1 Program i fängelserna

År 1999 startade i Kuopio fängelse det första förändrings- och rehabiliteringsprogrammet för personer dömda för sexualbrott inom fängsvården i Finland, STOP. Programmet genomförs i grupper och det består av 170 sessionstimmar som hålls under 9 månader.

För närvarande är det fängelset i Riihimäki som sköter ordnandet av programmet. Deltagarna bor på sina egna avdelningar, som det finns två av. De fångar som deltar i STOP-programmet behandlar sina föreställningar och tankar i anslutning till sexualbrott, lär sig att komma till insikt om offrets erfarenheter och tränar färdigheter som behövs för ett liv utan brott. Syftet med arbetet är att de som

gjort sig skyldiga till sexualbrott ska få medveten kontroll över sitt tänkande som lett till brott, bli motiverade att ändra sitt beteende och lära sig att leva utan att skada andra.

Till fängsvårdens STOP-program väljs sådana som dömts till ovillkorligt fängelsestraff för sexualbrott och som löper ökad risk att återfalla i sexualbrott (risken över 10 % inom 10 år efter frigivningen). Programmen lämpar sig inte för fångar med en låg risk.

Inom brottspåföljdsregionerna finns ett nätverk av STOP-kontaktpersoner, vars medlemmar är utbildade att göra en bedömning av den s.k. statiska eller permanenta risken för dem som är dömda för sexualbrott. Som hjälp används ett test som mäter de permanenta riskfaktorerna i anslutning till sexualbrottslingens personhistoria. På grundval av bedömningen styr kontaktpersonerna fångar till STOP-programmet i samarbete med bedömningsenhetens specialplanerare. För att programmet ska lyckas är det synnerligen viktigt att deltagarna väljs omsorgsfullt.

Resultaten av STOP-programmet kan anses vara goda. Den 31 augusti 2010 hade sammanlagt 170 fångar genomgått programmet. Av de fångar som genomgått programmet och frigetts har 7 återfallit i sexualbrott. 21 brottslingar har återvänt till fängelset för att de dömts för andra brott. Det bör ändå noteras att en delvis förklaring för de goda resultaten är att de fångar som har blivit utvalda till programmet har motivation för vården.

2.3.2. Behandlingsprogram och läkemedelsbehandling för sexualbrottslingar

För sexualbrottslingar har det utvecklats flera olika behandlingsformer med vilka syftet är att förebygga återfallsbrottslighet. Sedan 1960-talet har man i olika länder använt hormonella läkemedelsbehandlingar och psykologiska behandlingsformer som syftar till att förändra brottslingens beteende.

Med begreppet "behandling" avses i detta sammanhang oftast förändring av beteendet och tankemodellerna, inte egentlig botande vård. Behandling är emellertid ett etablerat begrepp som används för att beskriva även olika stöd- och verksamhetsprogram.

I terapier och behandlingsprogram för sexualbrottslingar används modeller som baserar

sig på olika teoretiska referensramar, bl.a. psykodynamiskt, beteendeterapeutiskt samt lösningscentrerat tillvägagångssätt. Olika behandlingsprogram som baserar sig på individpsykologisk hantering av brottsligheten har prövats särskilt i Europa och Nordamerika. Behandlingen eller övervakningen av sexualbrottslingar kan också innefatta sedvanligt psykosocialt stöd som inte kan definieras såsom hörande till någon teoretisk modell.

Beteendeterapierna går ut på att det handlande som upplevts som skadligt upphör genom att tankesättets och känslornas betydelse förändras. När man lär sig att känna igen de tankar och känslor som påverkar beteendet eller en reaktion är det möjligt att ifrågasätta den invanda handlingsmodellen. Exempelvis STOP-programmet för sexualbrottslingar som används inom fångsvården i Finland bygger på detta tillvägagångssätt. Avsikten är att brottslingen lär sig att se sambandet mellan sitt tänkande och sitt skadliga handlande.

Inom de beteendeterapeutiska programmen kan man också försöka förbättra brottslingens förmåga att hantera ilska eller hans eller hennes sociala färdigheter, om det bedöms vara till nytta vid rehabiliteringen. Inom programmen kan man dessutom träna färdigheter i anslutning till mänskliga relationer och att leva i parförhållande.

Effekten av de behandlingsprogram som är avsedda för sexualbrottslingar har undersökts i någon mån. Forskningsresultaten ger numera anledning till optimism när det gäller behandlingens inverkan, men resultaten är fortfarande något motstridiga. De goda resultaten tycks basera sig framför allt på brottslingens personliga lämplighet för en viss behandlingsform och på den individuella planeringen av behandlingen.

Enligt dagens kunskap tycks sådan behandling vara effektivast där man fäster uppmärksamhet vid såväl brottslingens förflutna som nuet och framtiden. När det gäller det förflutna kan man behandla t.ex. utnyttjande eller annat bemötande som skadat brottslingen, i nuet faktorer som gör att brottslingen fortsätter att begå sexualbrott, och med tanke på framtiden tränar man t.ex. att känna igen risksituationer som är kopplade till brott. Genom behandlingen försöker man i mån av

möjlighet påverka de kriminogena faktorerna, dvs. de som förorsakar brottslighet.

Genom de beteendeterapier som visat sig vara effektivast försöker man utveckla brottslingens medvetenhet om sitt eget handlande och ge honom eller henne praktisk beredskap för ett liv utan brott.

Också de tekniker som utvecklats för behandling av drogberoende och för att förhindra återfall har visat sig användbara vid behandlingen av sexualbrottslingar. En kombination av individuell och gruppterapi enligt brottslingens personliga behov är i många fall en bra lösning. Om behandlingsprogrammet genomförs i grupp är det viktigt att gruppen är rätt sammansatt med tanke på målen med behandlingen. Till behandlingsprogram för sexualbrottslingar är det väsentligt att välja de brottslingar för vilka behandlingsformen i fråga lämpar sig enligt forskningsrön och vilkas medverkan i gruppen är meningsfull med tanke på hanteringen av brotten.

Den verkningsfulla mekanismen vid läkemedelsbehandling för sexualbrottslingar baserar sig på sambandet mellan testosteron och sexuell lust: mängden testosteron i blodet kan sänkas genom hormonbehandling och på sätt kan sexualbrottslingens behov av att fortsätta med sitt beteende dämpas. Den läkemedelssubstans som vanligtvis använts i olika länder har varit cyproteronacetat. Vid sidan av detta har man använt leuprolid, som också sänker testosteronhalten i kroppen. Bägge ovan nämnda substanser används vanligtvis som läkemedel för att behandla prostatacancer. Till samma grupp av läkemedelssubstanter som leuprolid hör bl.a. triptorelin, som också har prövats på sexualbrottslingar. Både leuprolid och cyproteronacetat finns att få i injektionsform, så det går att effektivt övervaka att behandlingen följs.

Förutom med hormonella läkemedelsbehandlingar har man försökt påverka risken för återfall hos sexualbrottslingar med selektiva serotoninåterupptagshämmare (SSRI), som vanligtvis används för att behandla bl.a. depression och tvångssyndrom. Inverkan av SSRI-behandling på tvångsartat sexuellt beteende har tills vidare undersökts i rätt liten utsträckning, men de resultat som erhållits har i huvudsak varit lovande. Den dåliga si-

dan med dessa läkemedel med tanke på minskad risk för sexualbrottslingar att återfalla är att de finns att få endast i oral form, vilket gör det svårare att övervaka användningen av dem. Även kvinnor som gjort sig skyldiga till sexualbrott kan använda SSRI-läkemedel. Dessutom är biverkningarna vanligtvis lindrigare än vid hormonella läkemedel.

I behandlingen av sexualbrottslingar på 2000-talet har man med tämligen goda resultat prövat även naltrexon, som är mera vanligt inom behandlingen av alkoholism och annat beroende. Även olika kombinerade behandlingar är möjliga. Exempelvis en kombination av leuprolid och någon läkemedels-substans som hör till SSRI-gruppen betraktas numera som en lovande behandlingsform för sexualbrottslingar. Om begåendet av sexualbrott har samband med förövarens rusmedelsanvändning kunde potentiella läkemedel vara även disulfiram, dvs. Antabus, som används för att behandla alkoholism eller ersättningsbehandling med metadon avsedd för narkomaner.

Frivillig läkemedelsbehandling för sexualbrottslingar är numera möjlig, fast den inte är reglerad. I praktiken har det varit mycket sällsynt att någon sökt sig till behandling på eget initiativ. Endast några fångar som dömts för sexualbrott har i fängelse önskat läkemedelsbehandling.

2.4 Behandlingsformer för sexualbrottslingar i andra nordiska länder

2.4.1 Sverige

Centralmyndigheten (*Kriminalvårdsstyrelsen*) publicerade 2005 en skrivelse om saken, som innehåller huvudsakliga riktlinjer för rehabilitering och behandling av sexualbrottslingar.

Inom den svenska fängsvården finns det inga i lag fastställda begränsningar eller möjligheter när det gäller att ordinera läkemedelsbehandling (antihormonell eller annan farmakologisk behandling). Det finns inte heller några bestämmelser om hur behandlingen borde genomföras. Sålunda är det beroende av fångens eget initiativ om läkemedelsbehandling inleds.

Inom den svenska fängsvården finns det tre typer av behandlingsprogram för sexualbrottslingar. Syftet med informationsprogrammet är att ge fångarna ny information. Programmet är obligatoriskt och det ska ingå i planen för verkställigheten av straffet. Inom programmet ges information om lagstiftningen, samhällets inställning till sexualbrott samt fängelsernas programutbud och möjligheterna till psykoterapeutisk behandling.

Syftet med motiveringsprogrammet är att utöka fångens kunskap om sexualitet, könsroller, människans psykosexuella utveckling, sexualitet och droger, sexualitet och våld, sexualitet i olika kulturer, psykoterapeutisk behandling samt läkemedelsbehandling. Målet är att motiveringsprogrammet ska nå alla fångar som är dömda för sexualbrott. Genom programmet försöker man motivera fången till behandling, t.ex. psykoterapi.

Syftet med behandlings- och verksamhetsprogrammen är att få till stånd en förändring hos fången. Alla sexualbrottslingar ska erbjudas möjlighet att delta i programmet. En särskild målgrupp är förstagångsfångar.

Syftet med behandlingen är att fokusera på de situationer och faktorer som ökar sannolikheten för återfall. Fången hjälps att ta ansvar för sitt eget sexuella beteende och övriga problem i anslutning till brottsligheten. Behandlingen ges av en psykolog, psykoterapeut eller läkare med psykoterapiutbildning.

Som program används "*Relation och samlevnad*" dvs. ROS, ett program som i första hand baserar sig på kognitiv terapi och som togs i bruk 2002. Programmet bygger på hantering av riskfaktorer i anslutning till sexuellt våld. Programmet pågår 8 veckor och omfattar 108 timmar. Ungefär 60 fångar per år har genomgått programmet.

Under de senaste åren har man i Sverige också utvecklat behandling av sexualbrottslingar utanför fängsvården. På Karolinska universitetssjukhuset i Huddinge öppnades i april 2006 ett sexualmedicinskt centrum, vars tjänster är avsedda bl.a. för personer som lider av tvångsmässigt sexuellt beteende samt för sådana som löper risk att göra sig skyldiga till sexualbrott eller som redan har gjort sig skyldiga till sådana brott. På centrumet finns flera specialläkare, psykologer, psyko-

terapeuter, kuratorer och sjukskötare. Man kan söka sig till behandlingen själv eller med läkarremiss. Syftet med centrumets verksamhet är att förebygga sexuellt våld och det samarbetar med bl.a. socialmyndigheterna och fängsvården.

2.4.2 Norge

I Norge bygger behandlingen av sexualbrottslingar på läkemedelsfria diskussionsterapier. Hormonbehandling har använts i mycket liten utsträckning och inställningen till den har varit motstridig.

Frivillig hormonbehandling i kombination med kognitiv terapi vid behandlingen av sexualbrottslingar har sedan 2004 prövats i fängelset i Trondheim.

Det behandlingsprogram som använts i Trondheim är tudelat. Vartdera avsnittet omfattar 100 timmar gruppssessioner och vartdera avsnittet räcker ungefär 8 månader. I genomförandet delta en expert på klinisk psykologi och en expert på tvångsvård från sjukhusavdelningen i Brøset samt en tjänsteman från fängelset i Trondheim. Brøset är ett kompetenscentrum specialiserat på behandling av farliga mentalvårdspatienter och rättspsykiatri som även producerar psykiatriska tjänster för rättsväsendet och fängelserna.

Programmets första del baserar sig på engelska programmet för kognitiv terapi (*Sex Offender Treatment Programme, SOTP*), som i Norge har tillämpats i fängelset i Bergen sedan 1998. Behandlingsprogrammets andra del kan kombineras med frivillig hormonbehandling. Genom att kombinera terapi och läkemedelsbehandling försöker man säkerställa att man genom programmet kommer åt att påverka även orsakerna till brottslingens beteende, inte bara symtomen.

Den medicinska uppföljningen av behandlingen är intensiv. I början av behandlingsperioden och under den mäts bl.a. fångarnas hormonnivåer med blodprov.

Fångarna fick inga förmåner av att de deltog i hormonbehandlingen, t.ex. tillstånd att avlägsna sig eller möjlighet till tidigarelagd villkorlig frigivning. I Norge har man diskuterat att på något sätt beakta hormonbehandling vid verkställigheten av straff. Det be-

traktas som en nackdel att förmåner kunde påverka det sätt på vilket fångar som får hormonbehandling rapporterar om sin egen sexuella aktivitet. Behandlingsprogrammet baserar sig på uppgifter som brottslingen själv meddelar om bl.a. sin sexuella lust.

I Trondheim valde man att använda leuprolid av de läkemedelssubstanser som stod till buds.

De fångar som slutförde programmet var nöjda med behandlingen.

2.4.3 Danmark

En brottsling som gjort sig skyldig till ett allvarligt sexualbrott och som fortfarande bedöms som farlig kan i Danmark dömas till s.k. preventivt fängelse. De som har dömts till preventivt fängelse rekommenderas läkemedelsbehandling som dämpar könsdriften för att villkorlig frigivning ska vara möjlig. Beslut om frigivning fattas av en domstol som bedömer övriga faktorer som den kan pröva, t.ex. hur farlig brottslingen är, gärningens karaktär och längden på frihetsberövandet.

I Danmark kan den som dömts för sexualbrott i stället för ovillkorligt fängelse få en villkorlig dom, som inbegriper en 2 år lång psykiatrisk behandling som påverkar det sexuella beteendet. Målgrupp för behandlingen är personer som annars skulle ha dömts till ovillkorligt fängelse för sexualbrott från 4 månader till 1 år och 6 månader. Brottet har inte fått inbegripa våld eller tvång.

Det har ställts flera villkor för att man ska få behandling. Behandlingsmöjligheten gäller inte våldsamma pedofiler, beträffande vilka risken att de ska göra sig skyldiga till nya brott under behandlingstiden inte kan betraktas som ringa. Också tidigare domar för sexualbrott kan göra att den dömd inte får behandling. Behandlingen ordnas i nära samarbete med socialmyndigheterna.

Herstedvester är en vårdanstalt för hela Danmark med 133 slutna anstaltsplatser och en öppen avdelning med 15 platser. På anstalten placeras fångar i behov av psykiatrisk och psykologisk behandling, hjälp och observation samt fångar som dömts till icke tidsbestämda straff.

Sedan 1989 har man på anstalten gett farliga sexualbrottslingar läkemedelsbehandling som dämpar sexualdriften, om man utgående från en helhetsbedömning har kommit fram till att psykoterapi ensam inte är ett tillräckligt sätt att förhindra framtida sexualbrott. Ungefär två eller tre dömda påbörjar varje år sådan behandling.

En förutsättning för läkemedelsbehandling är att den dömd har gjort sig skyldig till ett allvarligt sexualbrott som äventyrat en annan persons säkerhet och att det bedöms föreligga risk för att personen ska göra sig skyldig till nya brott. Dessutom förutsätts att det är fråga om en brottsling beträffande vilken risken för återfallsbrottslighet inte kan minskas tillräckligt med terapi, missbrukarvård eller någon annan medicinsk behandling.

Läkemedelsbehandling som dämpar sexualdriften ges i fall där alla andra möjligheter bedöms som otillräckliga att förebygga återfall i allvarliga sexualbrott. Läkemedelsbehandlingen är frivillig och baserar sig på den dömdes skriftliga samtycke.

Om den dömd inte går med på behandlingen kan detta leda till att han eller hon inte blir villkorligt frigiven eller att han eller hon inte ges tillstånd att avlägsna sig, eftersom risken för nya brott är för hög.

För närvarande är målgrupp för behandlingen framför allt sådana som avtjänar långa straff. Syftet med läkemedelsbehandlingen är att tillsammans med psykoterapi befria den dömd från tvångsmässiga sexuella föreställningar och dämpa sexualdriften.

Ordination av läkemedelsbehandling är en lång process. I den första fasen för den dömd långa diskussioner med en psykiater eller psykolog. Därefter håller man en överläggning i vilken deltar en jurist, en psykiater eller psykolog, en socialarbetare, en tjänsteman från fängvården samt en läkare. Utgående från överläggningen kan man fatta beslut om att erbjuda läkemedelsbehandling.

Om man beslutar att erbjuda läkemedelsbehandling, behandlas saken ännu i rättsläkarrådet (*Retslægerådet*). Rådet är ett oberoende organ som består av 10–12 medicinska experter, som erbjuder myndigheterna medicinsk och farmaceutisk hjälp i frågor med anknytning till enskilda medborgares rättsliga ställning. Om rådet godkänner läkeme-

delsbehandlingen, bestämmer den behandlande psykiatern att blodprov ska tas och benstommen röntgas. Därefter går anstaltens invärtesläkare igenom eventuella biverkningar av läkemedelsbehandlingen tillsammans med fången, varefter behandlingen kan påbörjas. Den dömda får en gång varannan vecka en injektion cypoteron och var tredje månad en injektion leuprolid.

Under behandlingstiden tas blodprov av fången var sjätte vecka. Med hjälp av blodproven undersöks hur njurarna och levern fungerar samt kalciumhalten i blodet. Var tolfte vecka görs dessutom en hormonanalys. Om något avvikande framgår av resultaten, utreder läkarna saken och kan låta bli att rekommendera att behandlingen fortsätter, varvid den avslutas omedelbart. Fången diskuteras också regelbundet med läkarna under behandlingen.

I Danmark kan det bestämmas att behandlingen ska pågå endast den tid som den dömda är villkorligt frigiven. Om fången friges efter att ha avtjänat hela sitt straff kan något villkor som gäller läkemedelsbehandling inte ställas.

Villkorlig frigivning är möjlig när en fånge har avtjänat två tredjedelar av sitt straff eller 12 år av ett livstidsstraff, om fången bl.a. förbinder sig att iaktta de beslut som meddelas honom eller henne. Psykiatrisk vård och läkemedelsbehandling som dämpar sexualdriften kan vara ett sådant beslut.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

I propositionen föreslås att läkemedelsbehandling för sexualbrottslingar och annan psykosocial vård och annat psykosocialt stöd i anslutning därtill ska bli en del av det straffrättsliga påföljdssystemet. Det föreslås att behandlingen ska genomföras på grundval av fångens samtycke som en del av övervakad frihet på prov och villkorlig frihet. Genom att förbinda sig till läkemedelsbehandling ska en fånge kunna försättas i övervakad frihet på prov, men villkoret ska vara att han eller hon förbinder sig att fortsätta med läkemedelsbehandlingen även under villkorlig frihet.

Syftet med förslaget är att förebygga återfall i sexualbrott. På grundval av internationella erfarenheter och undersökningar samt de erfarenheter man i Finland har av STOP-programmet skulle behandlingen gälla sexualbrottslingar som beräknas löpa minst medelstor risk att återfalla i brott. Det är också motiverat att inrikta åtgärderna på behandling av sådana brottslingar som har dömts för grova eller allvarliga sexualbrott. Till dem hör t.ex. grov våldtäkt och grovt sexuellt utnyttjande av barn. Läkemedelsbehandling kan vara motiverad även i andra fall av sexualbrott som är så allvarliga att ovillkorligt fängelse dömts ut för dem. I denna grupp ska ett nytt krav på placering i övervakad frihet på prov vara att fången förbinder sig till läkemedelsbehandlingen.

Målet är att fången först ska delta i STOP-programmet för sexualbrottslingar i fängelset. Därefter ska möjligheterna till läkemedelsbehandling bedömas. I praktiken ska bedömningen göras i Psykiatriska sjukhuset för fångar, som hör till Brottspåföljdsmyndigheten. Psykiatriska sjukhuset för fångar har enheter i fängelserna i Åbo och Vanda.

Beslutet om att försättas i övervakad frihet på prov fattas av Brottspåföljdsmyndighetens bedömningscentrum.

Om den som är försatt i övervakad frihet på prov bryter mot villkoren i behandlingsbeslutet, ska han eller hon ges en varning eller så återkallas friheten på prov för högst den återstående tiden av friheten på prov. Om behandlingsbeslutet överträds under villkorlig frihet, ska fången ges en skriftlig uppmaning att följa behandlingsbeslutet. Om den övervakade trots uppmaningen bryter mot beslut om läkemedelsbehandlingen eller avbryter läkemedelsbehandlingen, ska en domstol kunna bestämma att högst 14 dagar av reststraffet ska verkställas. Förfarandet är det samma som i andra fall där villkorlig frihet går förlorad.

I propositionen föreslås att bestämmelser om behandling som ställs som villkor för övervakad frihet på prov ska fogas till fängelselagen. Samtidigt föreslås att strafflagen och lagen om övervakning av villkorlig frihet ändras. Utgångspunkten ska vara att Brottspåföljdsmyndighetens läkare beslutar om läkemedelsbehandlingen. Läkemedelsbe-

handlingen ska i huvudsak övervakas på universitetssjukhusen och övriga enheter inom specialsjukvården.

Målet är att den dömda har motivation att frivilligt fortsätta med läkemedelsbehandlingen också efter att den villkorliga friheten har upphört.

4 Propositionens konsekvenser

Det har uppskattats att högst 10 fångar per år skulle delta i läkemedelsbehandlingen. En del av dem skulle vara fångar som inte annars skulle ges möjlighet till övervakad frihet på prov.

Propositionen har inga betydande ekonomiska konsekvenser. Kostnaderna för mediciner varierar från 80 euro till 3 000 euro per år beroende på det valda läkemedlet. Även övervakningen i anslutning till läkemedelsbehandlingen ger upphov till mindre kostnader. Den hormonella medicineringen ska utvärderas med cirka en månads mellanrum. Kostnaderna för tagning och analysering av proven varierar mellan 40 och 100 euro beroende på testet. Övervakningen av läkemedelsbehandlingen genomförs i huvudsak på universitetssjukhusen och i andra enheter inom specialsjukvården i överensstämmelse med vad Brottpåföljdsmyndigheten särskilt avtalar. Kostnaderna för testning och annan uppföljning av en deltagare i läkemedelsbehandling är ca 1 500—2 000 euro om året. Årskostnaderna för den psykosociala vården är 5 000—15 000 euro om året per en deltagare i läkemedelsbehandlingen beroende på vårdbehovet och hur ofta vården genomförs.

De totala kostnaderna för läkemedelsbehandlingen och psykosocial vård och psykosocialt stöd är således ca 20 000 euro om året per en deltagare i läkemedelsbehandlingen och i sin helhet högst 200 000 euro om året.

Kostnaderna för både läkemedelsbehandlingen och psykosocial behandling och psykosocialt stöd under övervakad frihet på prov och övervakningen av en villkorligt frigiven ska betalas med statens medel. Detta är motiverat därför att behandlingen strävar efter att minska återfall i sexualbrott. För primärvården av dem som är placerade i övervakad frihet på prov och dem som står under

övervakning ska fortfarande skötas av den kommunala hälsovården. Den psykosociala vården som ingår i behandlingsbeslutet och ordnas som stöd för läkemedelsbehandlingen anknyter till minskande av risken för återfall i brott och vårdtiden i anslutning till verkställigheten av straffpåföljden är vanligen högst ett år. När kostnaderna för läkemedelsbehandlingen uppskattas bör det också beaktas att behandlingen ökar tryggheten i samhället och minskar eventuella senare kostnader när iakttagandet av behandlingsbeslutet minskar återfall i sexualbrott.

Psykiatriska sjukhuset för fångar föranleds kostnader för de undersökningsperioder som fångarna behöver. Även utbildning av personalen medför kostnader i någon mån. När antalet gärningsmän i läkemedelsbehandlingen är högst 10 per år och de övervakade befinner sig i olika delar av Finland kräver genomförandet av reformen inga nya resurser och kan genomföras inom av ramen av de existerande anslagen.

5 Beredningen av propositionen

Förslaget baserar sig på betänkandet från den arbetsgrupp som utrett saken (justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2009:1).

Justitieministeriet begärde yttrande om förslaget av sammanlagt 48 myndigheter och organisationer, av vilka 31 yttrade sig. Den allmänna bedömningen av förslaget var övervägande positiv: möjligheten till läkemedelsbehandling för sexualbrottslingar ansågs väl motiverad och nödvändig. I yttrandena betonades särskilt att den behandling som arbetsgruppen föreslagit förebygger återfallsbrottslighet.

I responsen ingick även negativ bedömning. Till dem hörde både principiell kritik av läkemedelsbehandling som genomförs inom påföljdssystemet och enstaka anmärkningar som gällde t.ex. ordnandet av läkemedelsbehandlingen. Flera remissinstanser betonade användningen av läkemedelsfria behandlingsmetoder vid sidan av läkemedelsbehandlingen. I vissa yttranden ansågs att äktheten hos den behandlades samtycke kan ifrågasättas. På grundval av responsen har förslaget ändrats bl.a. så att till förslaget har

fogats en ny paragraf om återkallande av samtycke.

Den föreslagna propositionen anknyter till en reform av den övervakade friheten på prov som bereds som bäst som tjänstuppsdrag vid justitieministeriet. Avsikten är att de bestämmelser om övervakad frihet på prov som nu för tiden finns på förordningsnivå överförs till en ny lag om övervakad frihet på prov. Innehållet i friheten på prov kommer också att bestämmas exaktare. Målet är att t.ex. de tekniska och övriga övervakningssätten samt innehållet i sysselsättningsplikten bestäms exaktare än i dag.

6 Samband med andra propositioner

Regeringens proposition som innehåller förslag till ändring av lagar med anknytning till organisationsreformen inom brottsåköljdsområdet är föremål för riksdagens behandling samtidigt som denna proposition. Propositionerna har samordnats så att de inte innehåller samma bestämmelser.

Behov av att samordna förslaget föreligger dock i fråga om 5 § i lagen om övervakning av villkorlig frihet, eftersom bestämmelsen på grund av sakinnehållet måste delas på två regeringspropositioner. Till denna del borde förslagen samordnas i riksdagen.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslag**1.1 Fängelselagen****19 a kap. Övervakad frihet på prov**

1 §. Förutsättningar för övervakad frihet på prov. I paragrafen föreskrivs i detalj om de villkor som ska uppfyllas för att en fange ska kunna försättas i övervakad frihet på prov. En grundläggande bestämmelse om syftet med friheten på prov, den maximala längden och tidpunkten för friheten på prov blir kvar i 2 c kap. 8 § i strafflagen.

De föreslagna förutsättningarna är till största delen desamma som i den gällande lagen. 1 mom. 1 punkten motsvarar 2 c kap. 8 § 2 mom. 1 punkten i den nuvarande strafflagen. Det föreslås att bestämmelsen preciseras så att av den framgår klarare än nu kravet på att planen för strafftiden ska iaktas. Bestämmelser om planen för strafftiden finns i 4 kap. 6 § i fängelselagen.

1 mom. 2 punkten motsvarar 2 c kap. 8 § 2 mom. 2 punkten i strafflagen med smärre språkliga ändringar.

Det föreslås att till 1 mom. 3 punkten flyttas det krav på drogfrihet som för närvarande ställs i 8 § 2 mom. 3 punkten i strafflagen. Det föreslås att bestämmelsen preciseras genom ett tillägg enligt vilket förbudet att använda berusningsmedel ska gälla under frihet på prov.

Förslaget till 1 mom. 4 punkten motsvarar innehållsmässigt 2 c kap. 8 § 2 mom. 4 punkten i strafflagen, 1 mom. 5 punkten motsvarar 2 c kap. 8 § 2 mom. 5 punkten i den nuvarande strafflagen och 1 mom. 6 punkten motsvarar 2 c kap. 8 § 2 mom. 6 punkten i den nuvarande strafflagen med smärre språkliga preciseringar.

Det villkor som föreslås i 2 mom. 7 punkten är nytt. Villkoret ska gälla situationer där den läkemedelsbehandling som ges för att förebygga återfall i sexualbrott och eventuell annan behandling har ställts som villkor för

frihet på prov. Den övervakade ska i dessa fall förbinda sig att iaktta behandlingsbeslutet. Närmare bestämmelser om behandlingsbeslutet föreslås ingå i 2 §.

2 §. Beslut om behandling som villkor för frihet på prov I paragrafen föreslås ny reglering, enligt vilken som villkor för övervakad frihet på prov får krävas att fangen förbinder sig att följa beslut om läkemedelsbehandling som meddelats i syfte att förebygga återfall i sexualbrott. Läkemedelsbehandlingen ska vid behov kunna förenas med bestämmelser om psykosocial vård och psykosocialt stöd.

Så som förklarats i avsnitt i 2.3.2. i den allmänna motiveringen kan sannolikheten för att en person ska göra sig skyldig till sexualbrott minskas med ändamålsenlig läkemedelsbehandling. För ändamålet används i allmänhet hormonell läkemedelsbehandling som minskar mängden könshormoner och således dämpar både den sexuella förmågan och lusten. Sexuella tvångssyndrom kan också påverkas med läkemedel som är vanligare inom behandlingen av affektiva syndrom. Läkemedelsbehandlingen ska i regel påbörjas på Psykiatriska sjukhuset för fångar ett par månader innan fangen försätts i övervakad frihet på prov. Detta förutsätter att fangen placeras på Psykiatriska sjukhuset för fångar för några veckor för bedömning av läkemedelsbehandlingen. Om läkemedelsbehandlingen bedöms vara möjlig, ska Psykiatriska sjukhuset för fångar fatta beslut om att starta den. Dess verkningar uppföljs på Psykiatriska sjukhuset för fångar under några veckor. Efter detta kan fangen återvända till fängelset för att avtjäna resten av sitt straff. Några veckor före frigivningen kommer fangen på en ny uppföljningsperiod till Psykiatriska sjukhuset för fångar där verkningar av behandlingen bedöms.

Med psykosocial vård och psykosocialt stöd avses olika vårdformer som stödjer och kompletterar läkemedelsbehandlingen, t.ex. psykoterapi, gruppterapi och intensiv psykosocial vård.

Läkemedelsbehandling och beteendeterapi tillsammans förebygger återfall i sexualbrott effektivare än enbart läkemedelsbehandling. Målet är också att läkemedelsbehandling inte ska användas som enda vårdform. Psykosocial vård och psykosocialt stöd borde finnas att tillgå under friheten på prov och den villkorliga friheten som stöd för den läkemedelsbehandling som den övervakade genomgår.

Genomgången STOP-program i fängelset ger en god utgångspunkt för användning av läkemedelsbehandling som förebygger återfall i sexualbrott efter fängelsetiden. Psykosocial vård och psykosocialt stöd kunde också förenas med läkemedelsbehandlingen för sådana fångar som har deltagit i STOP-programmet i fängelset. Även i dessa fall ska behovet av psykosocial vård och psykosocialt stöd bedömas individuellt.

Behandlingsbeslutet föreslås avvika från de andra villkoren för övervakad frihet på prov på så sätt att den övervakade ska vara skyldig att delta i behandlingen även under villkorlig frihet som följer på friheten på prov. På detta sätt kan sannolikheten för återfall i sexualbrott minskas på längre sikt än om behandlingen kopplas till endast övervakad frihet på prov.

I 2 mom. föreslås bestämmelser om samtycke till behandlingen. Fången ska ge sitt samtycke skriftligen. I paragrafen åläggs läkaren uttrycklig skyldighet att förklara för fången vilka verkningar läkemedelsbehandling kan ha innan fången ger sitt samtycke till behandlingen. Med läkaren avses Brottsåtgärdsmyndighetens läkare, i praktiken en läkare vid Psykiatriska sjukhuset för fångar. Utredningen om verkningarna gäller utöver de eftersträlvade verkningarna av läkemedelsbehandlingen eventuella biverkningar av läkemedelsbehandlingen.

Enligt 3 mom. ska Brottsåtgärdsmyndigheten informera fången om de påföljder som avbruten läkemedelsbehandling eventuellt får för verkställigheten av straffet. Fången ska få även denna information innan läkemedelsbehandlingen inleds, så att fången har all nödvändig information om saken när han eller hon fattar beslutet om läkemedelsbehandling. En väsentlig uppgift om påföljderna är möjligheten att återkalla friheten på prov, dvs.

återförpassa fången till fängelset om något villkor för behandlingen negligeras eller om samtycket återkallas.

3 §. Övervakning av läkemedelsbehandling. En övervakad som förbundit sig till läkemedelsbehandling enligt 2 § ska lämna blod- och urinprov som behövs för att övervaka behandlingen. Läkemedelssubstanserna kan orsaka biverkningar, och därför bör läkemedelsbehandlingen alltid förenas med fortlöpande kontroll av hälsotillståndet jämte blodprov. Med hjälp av proven kontrolleras både hälsotillståndet hos den person som medicineras och att behandlingsbeslutet iaktas på korrekt sätt.

I 1 mom. ska det ställas en skyldighet att den som är försatt i övervakad frihet på prov ska infinna sig i Brottsåtgärdsmyndighetens hälsovårdsenhet eller ett universitetssjukhus eller en enhet inom specialsjukvården för lämnande av prov. Det finns universitetssjukhus i Åbo, Tammerfors, Uleåborg, Kuopio och Helsingfors. Universitetssjukhus som hör till HUCS sjukvårdsområde finns också i Esbo och Vanda. Platsen där läkemedelsbehandlingen övervakas ska bestämmas individuellt för varje fänge.

I 2 mom. föreslås en bestämmelse om att Brottsåtgärdsmyndigheten avtalar med varje universitetssjukhus eller enhet inom specialsjukvården om ordnandet av övervakningen av läkemedelsbehandlingen. I avtalet ska det bl.a. bestämmas om behandlingskostnaderna.

4 §. Återkallande av samtycke. I 1 mom. bestäms om återkallande av samtycke till läkemedelsbehandling. En fänge ska kunna återkalla sitt samtycke till läkemedelsbehandling både innan behandlingen inleds och under övervakad frihet på prov sedan behandlingen redan inletts. Återkallandet av samtycket ska inte behöva motiveras. I denna situation ska dock tillämpas 5 §, som gäller brott mot villkoren för övervakad frihet på prov och enligt vilken återkallandet har följder. Återkallande av samtycke ska jämföras med brott mot villkoren, som i lindrigaste fall föranleder en varning som ges fången. Friheten på prov ska också kunna återkallas av denna orsak, dvs. fången hamnar tillbaka i fängelset för att avtjäna den återstående delen av den övervakade friheten på prov. Den återkallade friheten på prov, dvs. den tid i

fängelse som ska verkställas, ska således vara högst lika lång som den återstående friheten på prov.

Om en fånge återkallar sitt samtycke redan innan friheten på prov börjar, ska villkoren för övervakad frihet på prov kunna prövas på nytt.

I 2 mom. bestäms om situationer där läkaren konstaterat att det finns medicinska skäl att sluta med läkemedelsbehandlingen. Det finns skäl att sluta i första hand när biverkningarna av läkemedelsbehandlingen äventyrar hälsotillståndet hos den som är försatt i frihet på prov. Läkaren ska bedöma situationen i varje enskilt fall. Eftersom den avbrutna läkemedelsbehandlingen i dessa situationer inte beror på att villkoren för friheten på prov överträtts, ska behandling som avbryts endast av hälsoskäl inte heller leda till att friheten på prov återkallas.

5 §. Brott mot villkoren för övervakad frihet på prov. Bestämmelsen motsvarar det nuvarande 2 c kap. 8 § 3 mom. i strafflagen med små ändringar av innehållet. Till momentet fogas till följd av den föreslagna reformen brott mot villkoret som gäller behandlingsbeslut (2 §) eller övervakning av läkemedelsbehandlingen (3 §). Om villkoren för övervakad frihet på prov inte längre uppfylls efter att beslutet fattats, återkallas friheten. Det föreslås att saken regleras på samma sätt som för närvarande i 2 c kap. 8 § i strafflagen.

Påföljderna av brott mot beslutet om behandling ska vara beroende av överträdelsens art. I lindriga fall ska den som är försatt i frihet på prov kunna ges en varning. En sådan situation kunde vara t.ex. att man försenar sig till ett på förhand överenskommet laboratoriebesök för provtagning. Om den övervakade avbryter utan läkarens beslut, ska den övervakade friheten på prov återkallas.

Enligt den gällande lagen återkallas frihet på prov vid överträdelser för en viss tid på högst en månad eller helt och hållet. I paragrafen föreslås en konsekventare reglering, enligt vilken frihet på prov ska kunna återkallas för en viss tid eller helt och hållet, men högst för den återstående friheten på prov. Denna tid som bestäms särskilt ska alltså avtjänas i fängelse.

2 mom. om vad som ska inräknas i strafftiden motsvarar det nuvarande 2 c kap. 8 § 4 mom. i strafflagen.

I 3 mom. föreslås en hänvisning till 2 kap. 13 § 2 mom. i strafflagen där det bestäms om underrättande av polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet.

I 4 mom. föreslås en hänvisning enligt vilken bestämmelser om sökande av ändring i beslut enligt 1 mom. finns i 20 kap. i fängelselagen.

6 §. Kostnader. Enligt paragrafen ska kostnaderna för behandlingsbeslutet och kostnaderna för övervakningen av läkemedelsbehandling betalas med statens medel. Förfarandet är motiverat eftersom både kostnaderna för läkemedelsbehandlingen och psykosocial vård och psykosocialt stöd är en del av kostnaderna för verkställigheten av straffet. Priserna på läkemedel och priser för läkemedelsfria vårdformer som är ändamålsenliga för behandlingen av sexualbrottslingar varierar avsevärt, så betalningen av vården av statens medel kan också vara av stor ekonomisk betydelse för brottslingen.

7 §. Att lämna uppgifter om iakttagande av beslut om läkemedelsbehandling. Enligt den föreslagna bestämmelsen ska läkaren inte ha normal tystnadsplikt i situationer där Brottspåföljdsmyndigheten behöver information om beslut om läkemedelsbehandling iakttagits under övervakad frihet på prov. Läkaren ska tvärtemot vara skyldig att ge Brottspåföljdsmyndigheten information om läkemedelsbehandlingen följts. En dylik skyldighet som avviker från det normala är nödvändig, eftersom myndigheten inte annars har möjlighet att övervaka att behandlingsbeslutet följs.

8 §. Beslutanderätt. I paragrafen samlas bestämmelser om rätten att besluta om ärenden som gäller övervakad frihet på prov. Innehållet i bestämmelsen motsvarar 21 kap. 2 § 2 och 3 mom. i fängelselagen.

Till 1 mom. i den föreslagna paragrafen överförs 21 kap. 2 § 2 mom. i den nuvarande fängelselagen, där det endast företas en ändring som beror på Brottspåföljdsmyndighetens organisationsreform. Samtidigt ska bestämmelsen preciseras så att det uttryckligen föreskrivs vilka påföljder fängelsedirektören

kan besluta om. Dessa är varning och återkallande av övervakad frihet på prov för viss tid.

Direktören för ett bedömningscentrum beslutar om placering i övervakad frihet på prov och återkallande av friheten på prov.

I 2 mom. föreslås en teknisk ändring till följd av Brottspåföljdsmyndighetens organisationsreform, där Brottspåföljdsverket ersätts med Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet. Enligt bestämmelsen ska Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet besluta om försättande i frihet på prov och om dess återkallande och övriga påföljder av att friheten överträds när det är fråga om en livstidsfånge eller om en person som avtjänar hela straffet. Dessa bestämmelser ska även gälla övervakad frihet på prov som är förenad med ett behandlingsbeslut.

Bestämmelsen i 3 mom. är ny. Den gäller rätt att besluta om påbörjande eller avslutande av läkemedelsbehandling, och beslutet ska fattas av Brottspåföljdsmyndighetens läkare. I praktiken ska besluten koncentreras till Psykiatriska sjukhuset för fångar. I paragrafen föreslås dock en undantagsbestämmelse enligt vilken även en läkare på ett universitetssjukhus som avses i 3 § 2 mom. eller en enhet inom specialistsjukvården också kan besluta om läkemedelsbehandling i brådskande fall.

9 § Närmare bestämmelser. I paragrafen föreslås ett bemyndigande att utfärda närmare bestämmelser enligt vilket bestämmelser om övervakningen av behandlingsbeslut och läkemedelsbehandlingen kan utfärdas genom förordning av statsrådet.

21 kap. Frigivning

2 §. Beslutanderätt. I paragrafen kvarstår bestämmelser om rätt att fatta beslut om villkorlig frigivning. Paragrafens 1 mom. motsvarar det nuvarande 1 mom. De nuvarande 2 och 3 mom. flyttas till 19 a kap. 8 §.

Paragrafens 2 mom. ska innehålla en bestämmelse som motsvarar den första satsen i 3 mom. i den gällande paragrafen. Den övriga delen i 3 mom. ska flyttas till 19 a kap.

Paragrafens 3 mom. motsvarar 21 kap. 2 § 4 mom. i den nuvarande fängelselagen. I anslutning till Brottspåföljdsmyndighetens organisationsreform föreslås att Kriminal-

vårdsväsendet ändras till Brottspåföljdsmyndigheten.

1.2 Lagen om övervakning av villkorlig frihet

4 §. Ställande under övervakning. I 4 § definieras de situationer där en fånge som frigges villkorligt ställs under övervakning. Enligt den gällande lagen ställs en fånge under övervakning, om 1) prövotiden är längre än ett år, 2) brottet har begåtts före 21 års ålder, eller 3) fången själv begär det. Det föreslås att till paragrafen även fogas en situation där fången har förbundit sig att följa ett behandlingsbeslut enligt 19 a kap. 2 § i fängelselagen, dvs. ett behandlingsbeslut som meddelas för att förebygga återfall i sexualbrott. Bestämmelser om saken föreslås i den nya 1 mom. 4 punkten.

5 §. Övervakningens innebörd. I lagens 5 § 3 mom. föreslås en komplettering av övervakningsplanen som gäller situationer där fången ställs under övervakning på grund av ett behandlingsbeslut enligt 4 § 1 mom. 4 punkten. I dessa fall borde övervakningsplanen innehålla besluten om läkemedelsbehandling, om psykosocialt stöd och psykosocial vård och om övervakningen av att besluten följs.

6 §. Den övervakades skyldigheter. Det föreslås att till den övervakades skyldigheter fogas skyldighet att lämna urin- eller blodprov som är nödvändiga för övervakning av medicineringen och kontroll av att behandlingen är säker, om den övervakade förbundit sig till läkemedelsbehandling enligt 19 a kap. 2 § i fängelselagen. Skyldigheten föreslås ha samma innehåll som under övervakad frihet på prov enligt 19 a kap. 3 § i fängelselagen. Den övervakade är skyldig att infinna sig på ett särskilt bestämt universitetssjukhus eller någon annan enhet inom specialistsjukvården. Detta skiljer sig från den föreslagna 19 a kap. 3 § i fängelselagen så att Brottspåföljdsmyndighetens hälsovårdsenhet inte nämns i paragrafen.

6 a §. Att lämna uppgifter om iakttagande av beslut om läkemedelsbehandling. I lagen om övervakning av villkorlig frihet föreslås likadan skyldighet att lämna uppgifter för lä-

karen som i 19 a kap. 8 § i fängelselagen. Läkaren ska således vara skyldig att lämna uppgifter om läkemedelsbehandling för en sexualbrottsling till Brottspåföljdsmyndigheten under både övervakad frihet på prov och villkorlig frihet.

10 a §. *Brott mot beslut om läkemedelsbehandling eller annan behandling vid villkorlig frihet.* I 1 mom. bestäms om förfarandet när den som med stöd av 4 § 1 mom. 4 punkten ställts under övervakning bryter mot beslut om läkemedelsbehandling eller annan behandling. Den påföljd som kommer i första hand är Brottspåföljdsmyndighetens skriftliga uppmaning att följa övervakningsplanen. Uppmaning ska ges både i situationer när beslutet om läkemedelsbehandling och när ett beslut om annan behandling överträds.

I 2 mom. bestäms om förfarandet när den övervakade avbryter läkemedelsbehandlingen eller trots en uppmaning enligt 1 mom. underlåter att följa beslutet om läkemedelsbehandling. Underlåtenhet att följa ett behandlingsbeslut ska även under villkorlig frihet leda till en påföljd som är tillräcklig allvarlig för att förhindra att behandlingen försummas. I dessa situationer iakttas med stöd av hänvisningen i paragrafen de allmänna reglerna om grovt brott mot övervakningsvillkoren, som det finns bestämmelser om i 10 § 2—4 mom. i lagen om övervakning av villkorlig frihet. Om läkemedelsbehandlingen avbryts eller behandlingsbeslutet negligeras ska domstolen kunna bestämma att minst 4 och högst 14 dagar av reststraffet ska verkställas. Villkoret ska liksom i andra överträdelsefall vara att det med hänsyn till den övervakades person och orsakerna till överträdelsen bedömt som en helhet finns särskilda skäl till att verkställa reststraffet.

12 a §. *Kostnaderna.* Det föreslås att kostnaderna för behandlingsbeslutet och för övervakning av behandlingen ersätts med statens medel under villkorlig frihet liksom under övervakad frihet på prov, eftersom det är fråga om kostnader av verkställigheten av straff. Ersättandet av kostnaderna berörs här av samma motivering som anförts i samband med förslaget till 19 a kap. 6 § i fängelselagen.

12 b §. *Förnyad prövning och övervakningen av beslut om läkemedelsbehandling.* I

paragrafens 1 mom. finns en bestämmelse om att Brottspåföljdsmyndigheten avtalar om övervakningen av läkemedelsbehandlingen med ett universitetssjukhus eller en annan enhet inom specialistsjukvården. Bestämmelsen motsvarar bestämmelsen i 19 a kap. 3 § 2 mom. i fängelselagen.

Enligt bestämmelsen ska ett beslut om läkemedelsbehandling upptas till förnyad prövning med högst tre månaders mellanrum. Behandlingsvillkoret ska således kunna upptas till prövning oftare än en gång var tredje månad. Förslaget om förnyad prövning kompletterar den övervakades rättsskydd. Läkemedelsbehandlingen ingriper i den övervakades personliga integritet, så man måste tillräckligt ofta försäkra sig om att villkoren för fortsatt behandling är uppfyllda. Paragrafen innehåller också bestämmelser om beslutsrätten i avslutandet av läkemedelsbehandlingen.

13 §. *Närmare bestämmelser.* Det föreslås att till paragrafen fogas ett bemyndigande för statsrådet att utfärda förordning, enligt vilket genom förordning kan bestämmas om innehållet i övervakningsplanen för den som försatts i övervakning med stöd av 4 § 1 mom. 4 punkten.

1.3 Strafflagen

2 c kap. Om fängelse

8 §. *Övervakad frihet på prov.* Det föreslås att de bestämmelser om villkoren för övervakad frihet på prov, brott mot villkoren, återkallande, inräknande i strafftiden och sökande av ändring som ingår i 2—6 mom. överförs till fängelselagen, där bestämmelserna bättre hör hemma med tanke på innehållet. I fängelselagen föreslås ett nytt 19 a kap., där bestämmelserna om övervakad frihet på prov ska placeras.

I 2 c kap. 8 § i strafflagen behålls endast en bestämmelse som innehåller ett omnämnande av tidpunkten för övervakad frihet på prov, dess längd och syfte. Samtidigt ändras 1 mom. så att det föreskrivs att syftet med övervakad frihet på prov är att upprätthålla eller främja en fånges sociala färdigheter i stället för att som nu främja en fånges anpassning i samhället.

Genom den föreslagna ändringen betonas att övervakad frihet på prov inte är avsedd endast för de fångar som behöver speciellt mycket stöd i frigivningsfasen. Upprätthållande och främjande av sociala färdigheter gör också för andra fångar som iakttagit planen för strafftiden möjligt att bli placerade i övervakad frihet på prov. Trots den föreslagna ändringen skiljer sig inte syftet med friheten på prov väsentligt från det nuvarande syftet anpassning i samhället.

I paragrafen föreslås dessutom en ändring enligt vilken fången ska övervakas med både tekniska anordningar och på annat sätt. Enligt den gällande bestämmelsen är nämnda övervakningsmetoder alternativa.

10 §. Villkorlig frigivning från fängelse på livstid. Enligt det tillägg som föreslås till 2 mom. ska förbindelse till läkemedelsbehandling och annan behandling kunna beaktas när man prövar villkorlig frigivning från fängelse på livstid. Behandling som ordineras individuellt kan förbättra en livstidsfänges förutsättningar för ett liv utan brott i frihet, så det kan vara motiverat att använda sådan även för denna grupp. De faktorer som ska beaktas när frigivningen prövas förblir i övrigt oförändrade.

Till paragrafens 3 mom. fogas en bestämmelse om en situation där en livstidsfånge slutar läkemedelsbehandlingen innan han eller hon frigges villkorligt men hovrätten redan tidigare har beslutat om villkorlig frigivning. I detta fall kan Brottsförvaltningsmyndighetens centralförvaltningsenhet enligt sin prövning åter hänskjuta saken till hovrätten.

Det föreslås att hänvisningen i 3 mom. ändras så att där hänvisas till 19 kap. 5 § 2 mom. i fängelselagen i stället för 2 c kap. 8 § 4 mom. i strafflagen.

12 §. Ny domstolsbehandling. Det föreslås att 1 mom. ändras så att förbindelse till läkemedelsbehandling och annan behandling som stödjer den ska kunna beaktas även när man prövar frågan om villkorlig frigivning av någon som avtjänar hela straffet. Grunderna för prövning av frigivning förblir oförändrade med undantag av nämnda tillägg.

2 Närmare bestämmelser och föreskrifter

Förslaget till 19 a kap. 8 § i fängelselagen innehåller ett bemyndigande enligt vilket närmare bestämmelser om övervakningen av behandlingsbeslut utfärdas genom förordning av statsrådet.

Till 13 § i lagen om övervakning av villkorlig frihet föreslås ett tillägg enligt vilken bestämmelser om innehållet i övervakningsplanen för den som placeras i övervakningen kan utfärdas genom förordning av statsrådet.

3 Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft den 1 september 2011.

4 Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

Propositionen har flera kopplingar till de grundläggande fri- och rättigheterna, särskilt 7 § 1 och 3 mom. i grundlagen. Enligt 7 § 1 mom. i grundlagen har alla rätt till liv och till personlig integritet och trygghet. I 7 § 3 mom. i grundlagen ingår en kvalificerad lagreservation, enligt vilken den personliga integriteten får inte kränkas och ingen får berövas sin frihet godtyckligt eller utan laglig grund. Propositionen har också anknytningar till skyddet för privatlivet, som tryggas i 10 § i grundlagen. Vid en konstitutionell bedömning av förslagen bör uppmärksamhet även fästas vid betydelsen av fångens samtycke som villkor för läkemedelsbehandling.

Grundlagsutskottet har ansett att samtycke av den som blir föremål för en inskränkning i en grundläggande fri- och rättighet i sig kan vara av betydelse vid en konstitutionell bedömning. Grundlagsutskottet har i sina utlåtanden tagit ställning till vad som kan betraktas som ett juridiskt relevant samtycke och har utgått ifrån att skyddet för grundläggande fri- och rättigheter inte som en juridisk fråga alltid kan förlora sin betydelse enbart för att det i någon lag föreskrivs att en åtgärd kräver samtycke av den berörde. Utskottet har krävt att en lag som ingriper i skyddet för grundläggande fri- och rättigheter på grundval av samtycke bl.a. ska vara noga avgränsad och

exakt, den ska innehålla bestämmelser om hur samtycke ges och återtas, hur det säkerställs att samtycket baserar sig på fri vilja samt om att regleringen är nödvändig (GrUU 19/2000 rd). Grundlagsutskottet har fäst uppmärksamhet även vid samtyckets äkthet samt vid att det bör säkerställas att den som ger samtycke känner till och förstår innebörden av samtycket (GrUU 31/2005 rd). Grundlagsutskottets färska utlåtanden om samtycke till begränsning av grundläggande fri- och rättigheter (GrUU 30/2010 rd, samtycke till begränsning av hemfriden och GrUU 7/2010 rd, samtycke till summarisk straffprocess) fastställer att det redan är fråga om vedertagen tolkningspraxis.

Lagförslagen innehåller uttryckliga bestämmelser om skyldighet att förklara verkningarna av läkemedelsbehandlingen för fången, en skyldighet som har ålagts läkaren. Enligt propositionen ska läkemedelsbehandlingen bygga på fångens skriftliga samtycke. I bestämmelsen har dessutom Brottsåtgärdsmyndigheten uttryckligen ålagts att förklara för fången vilka verkningar det har att förbinda sig till läkemedelsbehandlingen och att avbryta den. Om en fånge inte väljer läkemedelsbehandling avtjänar fången straffet normalt i fängelse och blir villkorligt frigiven. Det är inte heller uteslutet att en fånge som dömts för sexualbrott försätts i övervakad frihet på prov även om fången inte förbinder sig till läkemedelsbehandling. Detta förutsätter att alla andra villkor för övervakad frihet på prov enligt lagen är uppfyllda. Den föreslagna regleringen kan således anses överensstämma med grundlagsutskottets riktlinjer.

Centrala bestämmelser när man funderar på de allmänna förutsättningarna att inskränka grundläggande fri- och rättigheter är i förslaget till 19 a kap. i fängelselagen 2 § (behandlingsbeslut som villkor för frihet på prov), 3 § (övervakning av läkemedelsbehandling), 4 § (återkallande av samtycke), 5 § (brott mot villkoren för övervakad frihet på prov), 8 § (att lämna uppgifter om iakttagande av beslut om läkemedelsbehandling) samt i lagen om övervakning av villkorlig frihet 6 § 3 mom. (skyldighet att lämna urin- eller blodprov), 6 a § (att lämna uppgifter om iakttagande av beslut om läkemedelsbehandling) och 10 a §

(brott mot beslut om läkemedelsbehandling eller annan behandling vid villkorlig frihet).

Läkemedelsbehandling som villkor för frihet på prov innebär ett på personens samtycke grundat ingripande i den personliga integriteten, varför bestämmelsen måste bedömas i ljuset av inte bara de allmänna förutsättningarna att inskränka grundläggande fri- och rättigheter utan också i ljuset av den lagreservation som avses i 7 § 3 mom. i grundlagen. Kravet på att det ska föreskrivas i lag om de allmänna förutsättningarna att inskränka grundläggande fri- och rättigheter liksom kraven på att bestämmelserna ska vara exakta och noga avgränsade uppfylls i förslaget. Läkemedelsbehandlingens längd anges inte exakt i lagen, eftersom den alltid ska prövas utgående från medicinska kriterier i den enskilda situationen. Taket utgörs av den villkorliga frihetens totala längd, som är lika med det icke avtjänade reststraffet. Enligt den gällande lagen är den maximala längden tre år. I den övergripande regleringen av övervakad frihet på prov ska en förbindelse till läkemedelsbehandling vara ett specialvillkor vid sidan av de övriga villkor för frihet på prov som redan nämns i lagen.

Syftet med läkemedelsbehandlingen ska vara att förebygga nya sexualbrott. Ovan har det konstaterats att sexualbrott ofta orsakar offren stort och långvarigt lidande. Syftet med reformen är att trygga andra personers personliga integritet. Läkemedelsbehandling ska ordinerars fångar som bedöms löpa åtminstone medelstor risk att återfalla i sexualbrott. I fråga om fångar som löper sådan risk att återfalla i brott kan det anses att läkemedelsbehandling är påkallad av ett vägande samhällsbehov, så inskränkingsgrunden uppfyller också kravet på godtagbarhet. En viktig omständighet när godtagbarheten bedöms är också den grundläggande egenskapen i övervakad frihet på prov att den vanligen innebär att straffet avtjänas i frihet i stället för fängelse.

Inskränkningar är ofta även nödvändiga för att en fånge som dömts för sexualbrott ska kunna försättas i övervakad frihet på prov. Att en fånge försätts i övervakad frihet på prov betyder i praktiken att frigivningen av fången tidigareläggs. Läkemedelsbehandling i kombination med annan psykosocial vård

och psykosocialt stöd hjälper den övervakade att klara sig i frihet utan brott. Dessutom bör det påpekas att läkemedelsbehandlingen vanligen inte har några bestående verkningar. Även om läkemedelsbehandlingen påverkar personens sexualdrift är dessa verkningar vanligen inte bestående utan den normala sexualdriften återkommer enligt undersökningar vanligen inom ungefär ett halvt år efter att läkemedelsbehandlingen avbrutits. På dessa grunder kan det anses att även proportionalitetskravet är uppfyllt när det gäller förutsättningarna för att inskränka grundläggande fri- och rättigheter.

Bestämmelserna om övervakning av läkemedelsbehandlingen är nödvändiga för att följa läkemedelsbehandlingen och verkningarna av den. Lämnandet av blod- och urinprov innebär ett litet ingrepp i den personliga integriteten. För att övervaka den övervakades hälsotillstånd och att läkemedelsbehandlingen följs ska prov tas med jämna mellanrum utan att någon misstanke föreligger i ett enskilt fall. Läkaren beslutar hur övervakningen ska genomföras. En sådan skyldighet betyder endast ett ringa ingrepp i skyddet för den övervakades privatliv. Skyldighet att lämna urin- eller blodprov är även annars vanligt vid samhällspåföljder, och den har inte betraktats som problematisk med avse-

ende på grundlagen. Exempelvis vid samhällstjänst och övervakning av villkorlig frihet är den dömd skyldig att samtycka till att lämna urin- eller blodprov för övervakningen av att han eller hon är drogfri.

Påföljderna av försummad läkemedelsbehandling har i förslaget byggts upp så att underlåtenhet att följa besluten om läkemedelsbehandling i den första fasen leder till en varning (vid övervakad frihet på prov) eller en uppmaning att följa besluten (vid villkorlig frihet). Först efter upprepat brott ska den övervakade friheten på prov kunna återkallas. Samma princip följs i regel även vid villkorlig frihet. Övervakad frihet på prov ska kunna återkallas för en tid som motsvarar högst den återstående övervakade friheten på prov. Den övervakades rättsskydd stärks av möjligheten att söka ändring i återkallandet av övervakad frihet på prov.

Enligt regeringens uppfattning kan lagförslagen av ovan nämnda orsaker behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

*Lagförslag***1.****Lag****om ändring av fängelselagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i fängelselagen (767/2005) 21 kap. 2 § samt
fogas till lagen ett nytt 19 a kap. som följer:

19 a kap.

Övervakad frihet på prov**1 §**

Förutsättningar för övervakad frihet på prov

Utöver vad som föreskrivs om övervakad frihet på prov i 2 c kap. i strafflagen förutsätts det att

1) fången har iakttagit den plan för strafftiden som avses i 4 kap. 6 §,

2) det med stöd av fångens uppförande under strafftiden och den information som inhämtats om fångens person och brottslighet kan anses sannolikt att villkoren för friheten kommer att iakttas,

3) fången förbinder sig att under friheten på prov avstå från berusningsmedel och sådana dopningsmedel som avses i 44 kap. 16 § i strafflagen och förbinder sig att genomgå kontroll av drogfrihet enligt 16 kap. 7 § 3 mom. i denna lag,

4) fången förbinder sig att iaktta förpliktelsen att hålla kontakt och andra nödvändiga skriftliga villkor som hänför sig till vistelse utanför anstalten och deltagande i sysselsättning,

5) iakttagandet av villkoren för friheten på prov kan övervakas på lämpligt sätt,

6) fången samtycker till att Brottspåföljdsmyndigheten i behövlig utsträckning står i kontakt med myndigheter, privata samslutningar och enskilda i frågor som gäller utredningen av förutsättningarna för frihet på prov eller iakttagandet av villkoren för den, och att

7) fången förbinder sig att iaktta det behandlingsbeslut som avses i 2 §, om ett sådant ställs som villkor för frihet på prov.

2 §

Behandlingsbeslut som villkor för frihet på prov

Som villkor för övervakad frihet på prov får ställas att fången förbinder sig att följa beslut om läkemedelsbehandling som han eller hon meddelats i syfte att förebygga återfall i sexualbrott. Som villkor utöver efterlevnaden av beslut om läkemedelsbehandling får också ställas att fången förbinder sig att iaktta bestämmelser om psykosocial vård och psykosocialt stöd. I så fall ska det också krävas att fången förbinder sig att under villkorlig frihet fortsätta med läkemedelsbehandling samt den psykosociala behandling och det psykosociala stöd som eventuellt är kopplade till den behandlingen och dessutom för-

binder sig till övervakning av att besluten iakttas.

Fången ska ge sitt behandlingssamtycke till läkaren skriftligen. Innan fången ger sitt samtycke ska läkaren förklara för fången vilka verkningar läkemedelsbehandlingen har.

Brottspåföljdsmyndigheten ska informera fången om de påföljder som avbruten läkemedelsbehandling får enligt 5 § i detta kapitel och enligt 10 a § i lagen om övervakning av villkorlig frihet.

3 §

Övervakning av läkemedelsbehandling

En fänge som förbinder sig till läkemedelsbehandling ska lämna urin- eller blodprov som är nödvändiga för övervakning av medicineringen och kontroll av att behandlingen är säker. Den som har placerats i villkorlig frihet på prov är skyldig att för lämnande av provet infinna sig i Brottspåföljdsmyndighetens hälsovårdsenhet eller ett universitetssjukhus eller en enhet inom specialsjukvården som särskilt bestämts.

Brottspåföljdsmyndigheten avtalar med ett universitetssjukhus och en enhet inom specialsjukvården om övervakningen av läkemedelsbehandlingen.

4 §

Återkallande av samtycke

Den som placerats i övervakad frihet på prov kan återkalla sitt samtycke till läkemedelsbehandlingen genom att underrätta Brottspåföljdsmyndigheten om det. I detta fall iakttas vad som i 5 § föreskrivs om återkallande av frihet på prov och beräkning av strafftiden.

Om en läkare som avses i 8 § beslutar att av medicinska skäl avsluta den förpliktande läkemedelsbehandlingen av den som placerats i övervakad frihet på prov, återkallas friheten på prov inte enbart av detta skäl.

5 §

Brott mot villkoren för övervakad frihet på prov

Om villkoren för övervakad frihet på prov inte längre uppfylls efter att beslutet fattats, ska friheten återkallas. Om en fänge bryter mot villkoren i 1 § 3 eller 4 punkten, eller 2 eller 3 §, ska den som är placerad i övervakad frihet på prov ges en varning eller friheten återkallas för en viss tid eller helt och hållet, dock inte för längre tid än den återstående friheten på prov. Samma förfarande tillämpas också i situationer enligt 3 mom.

Tiden från början av det dygn när en fänge bryter mot den förpliktelse att hålla kontakt som ålagts fången på basis av 1 § 4 punkten till slutet av det dygn när kontakten återupptas eller fången grips för att återförpassas till fängelset ska inte inräknas i strafftiden.

Bestämmelser om att en anmälan ska lämnas till polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet om en fänge eller en häktad begår ett brott utanför fängelset finns i 2 kap. 13 § 2 mom. i strafflagen.

Bestämmelser om överklagande av ett beslut enligt 1 mom. finns i 20 kap.

6 §

Kostnader

Kostnaderna för behandlingsbeslutet enligt 2 § och för övervakning av behandlingen som avses i 3 § betalas med statens medel.

7 §

Att lämna uppgifter om iakttagande av beslut om läkemedelsbehandling

En läkare ska trots sekretessbestämmelserna upplysa verkställighetsmyndigheten om hur beslut om läkemedelsbehandling följs.

8 §

Beslutanderätt

Direktören för ett bedömningscentrum beslutar om placering i övervakad frihet på prov och om dess återkallande. Direktören för ett fängelse beslutar om varning och återkallande av övervakad frihet på prov för viss tid.

Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet beslutar om placering i övervakad frihet på prov och om återkallande av sådan frihet, samt om övriga påföljder av att friheten överträds när det är fråga om livstids fängelse enligt 2 c kap. 10 § 3 mom. i strafflagen eller om avtjänande av hela strafftiden i fängelse enligt 11 och 12 § i samma kapitel.

Beslut om att läkemedelsbehandling enligt 2 § ska påbörjas eller avslutas fattar en läkare vid Brottspåföljdsmyndighet. I skyndsamma fall kan också en läkare på ett sjukhus eller vid en enhet inom specialistsjukvården som avses i 3 § 2 mom. besluta om läkemedelsbehandling. En läkare vid Brottspåföljdsmyndigheten ska utan dröjsmål underrättas om beslut om tillfälligt avbrott, och denne ska fatta det slutliga beslutet om behandlingen.

9 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om övervakningen av behandlingsbeslut enligt 2 § och läkemedelsbehandling enligt 3 § utfärdas genom förrordning av statsrådet.

21 kap.

Frigivning

2 §

Beslutanderätt

Fängelsedirektören beslutar om villkorlig frigivning enligt 2 c kap. 5 § i strafflagen, om uppskov med villkorlig frigivning enligt 9 § 1 mom. i samma kapitel och om ställande under övervakning enligt 4 § i lagen om övervakning av villkorlig frihet.

Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet beslutar om uppskov med villkorlig frigivning utan en fänges samtycke enligt 2 c kap. 9 § 2 mom. i strafflagen.

Brottspåföljdsmyndigheten svarar för utarbetandet av den övervakningsplan som avses i 5 § i lagen om övervakning av villkorlig frihet.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.

2.

Lag**om ändring av lagen om övervakning av villkorlig frihet**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om övervakning av villkorlig frihet (782/2005) 4 §, 5 § 3 mom., 6 och 13 §
samt

fogas till lagen en ny 6 a, 10 a, 12 a och 12 b § som följer:

4 §

Ställande under övervakning

En fånge som frigges villkorligt ställs under övervakning, om

- 1) prövotiden är längre än ett år,
- 2) brottet har begåtts före 21 års ålder,
- 3) fången själv begär det, eller
- 4) fången har förbundit sig att iaktta ett behandlingsbeslut enligt 19 a kap. 2 § i fängelselagen (767/2005).

Trots det som föreskrivs i 1 mom. behöver fången inte ställas under övervakning, om övervakning med hänsyn till syftet med den är klart onödvändig på grund av att fången förväntas avlägsna sig från landet, lider av en allvarlig sjukdom eller om det finns andra särskilda skäl.

5 §

Övervakningens innebörd

Det närmare innehållet i övervakningen framgår av en övervakningsplan som Brotts- och vårdmyndigheten ska utarbeta i enlighet med den övervakades behov innan den som ställts under övervakning frigges, så att planen kan tas i bruk när övervakningen inleds. Övervakningsplanen kan vid behov ändras eller kompletteras. Om en fånge ställs under övervakning med stöd av 4 § 1 mom. 4 punkten, ska övervakningsplanen också innehålla beslutet om läkemedelsbehandling, om eventuell psykosocial behandling och

psykosocialt stöd och om övervakningen av att besluten iakttas.

6 §

Den övervakades skyldigheter

Den övervakade är skyldig att delta i utarbetandet av övervakningsplanen och att stå i kontakt med övervakaren på det preciserade sätt som bestäms i övervakningsplanen.

Den övervakade ska under sammanträffandena med övervakaren och även i övrigt på begäran av övervakaren lämna denne nödvändiga kontaktuppgifter liksom även uppgifter om arbete, boende, utbildning, studier och den ekonomiska situationen samt andra motsvarande, för övervakningen nödvändiga uppgifter om sina förhållanden. Den övervakade ska på eget initiativ underrätta övervakaren om väsentliga förändringar i sina förhållanden.

Om den övervakade förbundit sig till läkemedelsbehandling enligt 19 a kap. 2 § i fängelselagen ska han eller hon lämna urin- eller blodprov som är nödvändiga för övervakning av medicineringen och kontroll av att behandlingen är säker. Den övervakade är skyldig att för lämnande av provet infinna sig i ett universitetssjukhus eller en enhet inom specialistsjukvården som särskilt bestämts.

Den övervakade ska iaktta det som övervakaren bestämmer och som är nödvändigt för genomförandet av övervakningen.

Den övervakade får inte vara påverkad av alkohol eller andra berusningsmedel vid sammanträffandena med övervakaren.

När övervakningen inleds ska den övervakade underrättas om vilka påföljderna kan bli av att han eller hon försummar sina skyldigheter enligt denna paragraf.

6 a §

Att lämna uppgifter om iakttagande av beslut om läkemedelsbehandling

En läkare ska trots sekretessbestämmelserna upplysa Brottspåföljdsmyndigheten om hur beslut om läkemedelsbehandling följs.

10 a §

Brott mot beslut om läkemedelsbehandling eller annan behandling vid villkorlig frihet

Om den som ställts under övervakning med stöd av 4 § 1 mom. 4 punkten underlåter att iaktta sådana föreskrifter i övervakningsplanen som gäller läkemedelsbehandlingen eller annan behandling, ska Brottspåföljdsmyndigheten ge honom eller henne en skriftlig uppmaning att iaktta planen.

Om den övervakade avslutar läkemedelsbehandlingen eller trots uppmaning inte iakttar föreskrifter om läkemedelsbehandling i övervakningsplanen, iakttas på motsvarande sätt vad som föreskrivs i 10 § 2—4 mom.

12 a §

Kostnader

Kostnaderna för behandlingsbeslutet som avses i 19 a kap. 2 § i fängelselagen och för övervakning av behandlingen som avses i 19 a kap. 3 § i fängelselagen betalas med statens medel.

12 b §

Förnyad prövning och övervakning av beslut om läkemedelsbehandling

Brottspåföljdsmyndigheten avtalar med ett universitetssjukhus och en enhet inom specialsjukvården om övervakningen av läkemedelsbehandlingen.

Ett beslut om läkemedelsbehandling ska tas till förnyad prövning med högst tre månaders mellanrum.

Beslut om att avsluta läkemedelsbehandling ska fattas av en läkare vid Brottspåföljdsmyndigheten. I skyndsamma fall kan också en läkare på ett sjukhus eller vid en enhet inom specialsjukvården som avses i 6 § 3 mom. besluta om läkemedelsbehandling. En läkare vid Brottspåföljdsmyndigheten ska utan dröjsmål underrättas om beslut om tillfälligt avbrott, och denne ska fatta det slutliga beslutet om behandlingen.

13 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om ordnande av övervakning på det sätt som avses i 3 § 2 mom., de handlingar som hänför sig till övervakningen, förfarandet vid bestämmande av i 10 § avsedda påföljder för den övervakade, ersättning för resekostnader samt om innehållet i övervakningsplanen för en fånge som ställts under övervakning med stöd av 4 § 1 mom. 4 punkten utfärdas genom förordning av statsrådet.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.

3.

Lag**om ändring av 2 c kap. i strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen (39/1889) 2 c kap. 8 och 10 § och 12 § 1 mom., sådana de lyder, 8 § och 12 § 1 mom. i lag 780/2005 och 10 § i lag /2010, som följer:

2 c kap

Om fängelse

8 §

Förutsättningar för övervakad frihet på prov

För att en fånges sociala färdigheter ska upprätthållas eller främjas kan fången placeras i med tekniska anordningar och på annat sätt särskilt övervakad frihet på prov utanför fängelset tidigast sex månader före den villkorliga frigivningen.

10 §

Villkorlig frigivning från fängelse på livstid

Den som dömts till fängelse på livstid kan frigives villkorligt tidigast när det förflutit tolv år av fängelsetiden. En fånge som dömts till fängelse på livstid för ett brott som han eller hon begått före 21 års ålder kan frigives villkorligt tidigast när det förflutit tio år av fängelsetiden.

När frågan om villkorlig frigivning prövas, ska vikt fästas vid arten av det eller de brott som ledde till fängelse på livstid, vid övriga straff som fängelsestraffet på livstid omfattar eller som har avtjänats under den i 10 a § avsedda fängelsetiden, vid den dömdes övriga eventuella senare brottslighet samt vid de omständigheter som avses i 9 § 2 mom. Genomförandet av den plan för strafftiden som avses i 4 kap. 6 § i fängelselagen och fångens

uppförande under fängelsetiden också i övrigt ska beaktas när frigivning prövas. Prövningen kan också ske med beaktande av om fången förbinder sig att följa de beslut och övriga villkor i fråga om läkemedelsbehandling som regleras i 19 a kap. 2 § i fängelselagen.

Innan en fånge frigives villkorligt från fängelse på livstid, kan han eller hon försättas i övervakad frihet på prov. Om Brottsåtgärdsmyndighetens centralförvaltningsenhet anser att frigivning som avses i 2 mom. måste omprövas på grund av ett brott som uppdagats före den villkorliga frigivningen eller ett brott mot 19 a kap. 2 eller 3 § i fängelselagen, ska myndigheten föra ärendet till Helsingfors hovrätt för ny behandling. På samma sätt ska det förfaras i ärenden som gäller inräkning i strafftiden och som avses i 19 a kap. 5 § 2 mom. och i 3 kap. 7 § i fängelselagen.

Bestämmelser om behandlingen av ärendet vid Helsingfors hovrätt finns i lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar (781/2005).

12 §

Ny domstolsbehandling

Den som förordnats att avtjäna hela strafftiden ska frigives villkorligt efter att ha avtjänat fem sjättedelar av straffet, om han eller hon inte längre ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet. Prövningen kan också ske med beaktande av om fången förbinder sig att följa de beslut och övriga villkor i fråga om läkemedelsbe-

handling som regleras i 19 a kap. 2 § i fängelselagen. Villkorlig frigivning enligt detta moment kan ske tidigast när det förflutit tre år av fängelsetiden.

Denna lag träder i kraft den 20 .
Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.

Helsingfors den 10 december 2010

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Tuija Brax*

1.**Lag****om ändring av fängelselagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i fängelselagen (767/2005) 21 kap. 2 § samt
fogas till lagen ett nytt 19 a kap. som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

19 a kap.

Övervakad frihet på prov

1 §

Förutsättningar för övervakad frihet på prov

(se 2 c kap. 8 § 2 mom. i strafflagen)

Utöver vad som föreskrivs om övervakad frihet på prov i 2 c kap. i strafflagen förutsätts det att

1) fången *har iakttagit den plan för strafftiden* som avses i 4 kap. 6 §,

2) det med stöd av fångens uppförande under strafftiden och den information som inhämtats om fångens person och brottslighet kan anses sannolikt att villkoren för friheten kommer att iakttas,

3) fången förbinder sig att under friheten på prov avstå från berusningsmedel och sådana dopningsmedel som avses i 44 kap. 16 § i strafflagen och förbinder sig att genomgå kontroll av drogfrihet enligt 16 kap. 7 § 3 mom. i denna lag,

4) fången förbinder sig att iaktta förpliktsen att hålla kontakt och andra nödvändiga skriftliga villkor som hänför sig till vistelse utanför anstalten och deltagande i sysselsättning,

5) iakttagandet av villkoren för friheten på prov kan övervakas på lämpligt sätt,

6) fången samtycker till att Brottspåföljdsmyndigheten i behövlig utsträckning står i kontakt med myndigheter, privata sammanslutningar och enskilda i frågor som gäller utredning av förutsättningarna för frihet på

prov eller iakttagandet av villkoren för den, och att

7) fången förbinder sig att iaktta det behandlingsbeslut som avses i 2 §, om ett sådant ställs som villkor för frihet på prov.

2 §

Behandlingsbeslut som villkor för frihet på prov

Som villkor för övervakad frihet på prov får ställas att fången förbinder sig att följa beslut om läkemedelsbehandling som han eller hon meddelats i syfte att förebygga återfall i sexualbrott. Som villkor utöver av efterlevnaden av beslut om läkemedelsbehandling får också ställas att fången förbinder sig att iaktta bestämmelser om psykosocial vård och psykosocialt stöd. I så fall ska det också krävas att fången förbinder sig att under villkorlig frihet fortsätta med läkemedelsbehandlingen samt den psykosociala behandlingen och det psykosociala stöd som eventuellt är kopplade till den behandlingen och dessutom förbinder sig till övervakning av att besluten iakttas.

Fången ska ge sitt behandlingssamtycke till läkaren skriftligen. Innan fången ger sitt samtycke ska läkaren förklara för fången vilka verkningar läkemedelsbehandlingen har.

Brottspåföljdsmyndigheten ska informera fången om de påföljder som avbruten läkemedelsbehandling får enligt 5 § i detta kapitel och enligt 10 a § i lagen om övervakning av villkorlig frihet.

3 §

Övervakning av läkemedelsbehandling

En fånge som förbinder sig till läkemedelsbehandling ska lämna urin- eller blodprov som är nödvändiga för övervakning av medicinerings och kontroll av att behandlingen är säker. Den som har placerats i villkorlig frihet på prov är skyldig att för lämnande av provet infinna sig i Brottspåföljdsmyndighetens hälsovårdsenhet eller ett universitetssjukhus eller en enhet inom specialsjukvården som särskilt bestämts.

Brottspåföljdsmyndigheten avtalar med ett universitetssjukhus och en enhet inom speci-

alsjukvården om övervakningen av läkemedelsbehandlingen.

4 §

Återkallande av samtycke

Den som placerats i övervakad frihet på prov kan återkalla sitt samtycke till läkemedelsbehandlingen genom att underrätta Brottsförhållandenmyndigheten om det. I detta fall iakttas vad som i 5 § föreskrivs om återkallande av frihet på prov och beräkning av strafftiden.

Om en läkare som avses i 8 § beslutar att av medicinska skäl avsluta den förpliktande läkemedelsbehandlingen av den som placerats i övervakad frihet på prov, återkallas friheten på prov inte enbart av detta skäl.

5 §

Brott mot villkoren för övervakad frihet på prov

(se 2 c kap. 8 § 3—6 mom. i strafflagen)

Om villkoren för övervakad frihet på prov inte längre uppfylls efter att beslutet fattats, ska friheten återkallas. Om en fånge bryter mot villkoren i 1 § 3 eller 4 punkten, *eller 2 eller 3 §, ska den som är placerad i övervakad frihet på prov ges en varning eller friheten återkallas för en viss tid eller helt och hållet, dock inte för längre tid än den återstående friheten på prov. Samma förfarande tillämpas också i situationer enligt 3 mom.*

Tiden från början av det dygn när en fånge bryter mot den förpliktelse att hålla kontakt som ålagts fången på basis av 1 § 4 punkten till slutet av det dygn när kontakten återupptas eller fången grips för att återförpassas till fängelset ska inte inräknas i strafftiden.

Bestämmelser om att en anmälan ska lämnas till polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet om en fånge eller en häktad begår ett brott utanför fängelset finns i 2 kap. 13 § 2 mom, i strafflagen.

Bestämmelser om överklagande av i ett beslut enligt 1 mom. finns i 20 kap.

6 §

Kostnader

Kostnaderna för behandlingsbeslutet enligt 2 § och för övervakning av behandlingen som avses i 3 § betalas med statens medel.

7 §

Att lämna uppgifter om iakttagande av beslut om läkemedelsbehandling

En läkare ska trots sekretessbestämmelserna upplysa verkställighetsmyndigheten om hur beslut om läkemedelsbehandling följs.

8 §

Beslutanderätt

(se 21 kap. 2 § 1 och 2 mom.)

Direktören för ett bedömningscentrum beslutar om placering i övervakad frihet på prov och om dess återkallande. Direktören för ett fängelse beslutar om varning och återkallande av övervakad frihet på prov för viss tid.

(se 21 kap. 2 § 3 mom.)

Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet beslutar om placering i övervakad frihet på prov och om återkallande av sådan frihet samt om övriga påföljder av att friheten överträds, när det är fråga om livstids fängelse enligt 2 c kap. 10 § 3 mom. i strafflagen eller om avtjänande av hela strafftiden i fängelse enligt 11 och 12 § i samma kapitel.

Beslut om att läkemedelsbehandling enligt 2 § ska påbörjas eller avslutas fattar en läkare vid Brottspåföljdsmyndigheten. Vid skyndsamma fall kan också en läkare på ett sjukhus eller vid en enhet inom specialistsjukvården som avses i 3 § 2 mom. besluta om läkemedelsbehandling. En läkare vid Brottspåföljdsmyndigheten ska utan dröjsmål underätta om beslut om tillfälligt avbrott, och denne ska fatta det slutliga beslutet om behandlingen.

9 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om övervakningen av behandlingsbeslut enligt 2 § och läkemedelsbehandling enligt 3 § utfärdas genom förrordning av statsrådet.

21 kap.

Frigivning

2 §

Beslutanderätt

Fängelsedirektören beslutar om villkorlig frigivning enligt 2 c kap. 5 § i strafflagen, om uppskov med villkorlig frigivning enligt 9 § 1 mom. i samma kapitel och om ställande under övervakning enligt 4 § i lagen om övervakning av villkorlig frihet *samt om påföljderna för brott mot övervakad frihet på prov.*

Direktören för en placeringsenhet beslutar om placering i övervakad frihet på prov enligt 2 c kap. 8 § i strafflagen och om återkallande av frihet på prov.

Brottspåföljdsverket beslutar om uppskov med villkorlig frigivning utan en fänges samtycke enligt 2 c kap. 9 § 2 mom. i strafflagen. Brottspåföljdsverket beslutar också om placering i övervakad frihet på prov enligt 8 § i samma kapitel samt om återkallande av övervakad frihet på prov och om övriga påföljder av att den övervakade friheten på prov överträds när det är fråga om livstids fängelse enligt 10 § 3 mom. i samma kapitel eller om avtjänande av hela strafftiden i fängelse enligt 11 och 12 § i samma kapitel.

Kriminalvårdsväsendet svarar för utarbetandet av den övervakningsplan som avses i 5 § i lagen om övervakning av villkorlig frihet.

21 kap.

Frigivning

2 §

Beslutanderätt

Fängelsedirektören beslutar om villkorlig frigivning enligt 2 c kap. 5 § i strafflagen, om uppskov med villkorlig frigivning enligt 9 § 1 mom. i samma kapitel och om ställande under övervakning enligt 4 § i lagen om övervakning av villkorlig frihet.

(se 19 a kap. 8 § 1 mom.)

Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet beslutar om uppskov med villkorlig frigivning utan en fänges samtycke enligt 2 c kap. 9 § 2 mom. i strafflagen.

(se 19 a kap. 8 § 2 mom.)

Brottspåföljdsmyndigheten svarar för utarbetandet av den övervakningsplan som avses i 5 § i lagen om övervakning av villkorlig frihet.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.

2.

Lag**om ändring av lagen om övervakning av villkorlig frihet**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om övervakning av villkorlig frihet (782/2005) 4 §, 5 § 3 mom., 6 § och 13 §
samt

fogas till lagen en ny 6 a, 10 a, 12 a och 12 b § som följer:

Gällande lydelse

4 §

Ställande under övervakning

En fånge som frigges villkorligt ställs under övervakning, om

- 1) prövotiden är längre än ett år,
- 2) brottet har begåtts före 21 års ålder, *eller*
- 3) fången själv begär det.

Utan hinder av det som föreskrivs i 1 mom. behöver fången inte ställas under övervakning, om övervakning med hänsyn till syftet med den är klart obehövlig på grund av att fången förväntas avlägsna sig från landet, lider av en allvarlig sjukdom eller om det finns andra särskilda skäl.

5 §

Övervakningens innebörd

Det närmare innehållet i övervakningen framgår av en övervakningsplan som Kriminalvårdsväsendet skall utarbeta i enlighet med den övervakades behov innan den som ställts under övervakning frigges, så att planen kan tas i bruk när övervakningen inleds. Övervakningsplanen kan vid behov ändras eller kompletteras.

Föreslagen lydelse

4 §

Ställande under övervakning

En fånge som frigges villkorligt ställs under övervakning, om

- 1) prövotiden är längre än ett år,
- 2) brottet har begåtts före 21 års ålder,
- 3) fången själv begär det, *eller*
- 4) *fången har förbundit sig att iaktta ett behandlingsbeslut enligt 19 a kap. 2 § i fängelselagen(767/2005).*

Trots det som föreskrivs i 1 mom. behöver fången inte ställas under övervakning, om övervakning med hänsyn till syftet med den är klart obehövlig på grund av att fången förväntas avlägsna sig från landet, lider av en allvarlig sjukdom eller om det finns andra särskilda skäl.

5 §

Övervakningens innebörd

Det närmare innehållet i övervakningen framgår av en övervakningsplan som *Brottspåföljdsmyndigheten* ska utarbeta i enlighet med den övervakades behov innan den som ställts under övervakning frigges, så att planen kan tas i bruk när övervakningen inleds. Övervakningsplanen kan vid behov ändras eller kompletteras. *Om en fånge ställs under övervakning med stöd av 4 § 1 mom. 4 punkten, ska övervakningsplanen också innehålla besluten om läkemedelsbehandling, om*

eventuell psykosocial behandling och psykosocialt stöd och om övervakningen av att besluten iakttas.

6 §

Den övervakades skyldigheter

Den övervakade är skyldig att delta i utarbetandet av övervakningsplanen och att stå i kontakt med övervakaren på det preciserade sätt som bestäms i övervakningsplanen.

Den övervakade skall under sammanträffandena med övervakaren och även i övrigt på begäran av övervakaren lämna denne nödvändiga kontaktuppgifter liksom även uppgifter om arbete, boende, utbildning, studier och den ekonomiska situationen samt andra motsvarande, för övervakningen nödvändiga uppgifter om sina förhållanden. Den övervakade skall på eget initiativ underrätta övervakaren om väsentliga förändringar i sina förhållanden.

Den övervakade skall iaktta det som övervakaren bestämmer och som är nödvändigt för genomförandet av övervakningen.

Den övervakade får inte vara påverkad av alkohol eller andra berusningsmedel vid sammanträffandena med övervakaren.

När övervakningen inleds skall den övervakade underrättas om vilka påföljderna kan bli av att han eller hon försummar sina skyldigheter enligt denna paragraf.

6 §

Den övervakades skyldigheter

Den övervakade är skyldig att delta i utarbetandet av övervakningsplanen och att stå i kontakt med övervakaren på det preciserade sätt som bestäms i övervakningsplanen.

Den övervakade ska under sammanträffandena med övervakaren och även i övrigt på begäran av övervakaren lämna denne nödvändiga kontaktuppgifter liksom även uppgifter om arbete, boende, utbildning, studier och den ekonomiska situationen samt andra motsvarande, för övervakningen nödvändiga uppgifter om sina förhållanden. Den övervakade ska på eget initiativ underrätta övervakaren om väsentliga förändringar i sina förhållanden. *Om den övervakade förbundit sig till läkemedelsbehandling enligt 19 a kap.2 § i fängelselagen ska han eller hon lämna urin- eller blodprov som är nödvändiga för övervakning av medicineringen och kontroll av att behandlingen är säker. Den övervakade är skyldig att för lämnande av provet infinna sig i ett universitetssjukhus eller en enhet inom specialsjukvården som särskilt bestämts.*

Den övervakade ska iaktta det som övervakaren bestämmer och som är nödvändigt för genomförandet av övervakningen.

Den övervakade får inte vara påverkad av alkohol eller andra berusningsmedel vid sammanträffandena med övervakaren.

När övervakningen inleds ska den övervakade underrättas om vilka påföljderna kan bli av att han eller hon försummar sina skyldigheter enligt denna paragraf.

6 a §

Att lämna uppgifter om iakttagande av beslut om läkemedelsbehandling

En läkare ska trots sekretessbestämmelserna upplysa Brottsförhållandenmyndigheten om hur beslut om läkemedelsbehandling följs.

10 a §

*Brott mot beslut om läkemedelsbehandling
eller annan behandling vid villkorlig frihet*

Om den som ställts under övervakning med stöd av 4 § 1 mom. 4 punkten underlåter att iaktta föreskrifter i övervakningsplanen som gäller läkemedelsbehandlingen eller annan behandling, ska Brottspåföljdsmyndigheten ge honom eller henne en skriftlig uppmaning att iaktta planen.

Om den övervakade avslutar läkemedelsbehandlingen eller trots uppmaning inte iakttar föreskrifter om läkemedelsbehandling i övervakningsplanen iakttas på motsvarande sätt vad som föreskrivs i 10 § 2—4 mom.

12 a §

Kostnader

Kostnaderna för behandlingsbeslutet som avses i 19 a kap. 2 § i fängelselagen och för övervakning av läkemedelsbehandling som avses i 19 a kap. 3 § fängelselagen betalas med statens medel.

12 b §

*Förnyad prövning och övervakning av beslut
om läkemedelsbehandling*

Brottspåföljdsmyndigheten avtalar med ett universitetssjukhus och en enhet inom specialistsjukvården om övervakningen av läkemedelsbehandlingen.

Ett beslut om läkemedelsbehandling ska tas till förnyad prövning med högst tre månaders mellanrum.

Beslut om att avsluta läkemedelsbehandling ska fattas av en läkare vid Brottspåföljdsmyndigheten. I skyndsamma fall kan också en läkare på ett sjukhus eller vid en enhet inom specialistsjukvården som avses i 6 § 3 mom. besluta om läkemedelsbehandling. En läkare vid Brottspåföljdsmyndigheten ska utan dröjsmål underrättas om beslut om tillfälligt avbrott, och denne ska fatta det slutliga beslutet om behandlingen.

13 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om ordnande av övervakning på det sätt som avses i 3 § 2 mom., de handlingar som hänför sig till övervakningen, förfarandet vid bestämmande av i 10 § avsedda påföljder för den övervakade och ersättning för resekostnader utfärdas genom förordning av statsrådet.

13 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om ordnande av övervakning på det sätt som avses i 3 § 2 mom., de handlingar som hänför sig till övervakningen, förfarandet vid bestämmande av i 10 § avsedda påföljder för den övervakade, ersättning för resekostnader *samt om innehållet i övervakningsplanen för en fånge som ställts under övervakning med stöd av 4 § 1 mom. 4 punkten* utfärdas genom förordning av statsrådet.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.

3.

Lag**om ändring av 2 c kap. i strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen (39/1889) 2 c kap. 8 och 10 § och 12 § 1 mom., sådana de lyder 8 § och 12 § 1 mom. i lag 780/2005 och 10 § i lag /2010, som följer

Gällande lydelse

2 c kap.

Om fängelse

8 §

Övervakad frihet på prov

För att en fånges anpassning i samhället skall främjas kan fången placeras i med tekniska anordningar eller på annat sätt särskilt övervakad frihet på prov utanför fängelset

Övervakad frihet på prov förutsätter att

1) friheten främjar genomförandet av den plan för strafftiden som avses i 4 kap. 6 § i fängelselagen,

2) det med stöd av fångens uppförande under strafftiden och den information som inhämtats om fångens person och brottslighet kan anses sannolikt att villkoren för friheten kommer att iakttagas,

3) fången förbinder sig att avstå från berusningsmedel och sådana dopningsmedel som avses i 44 kap. 16 § i strafflagen och förbinder sig att genomgå kontroll av drogfrihet enligt 16 kap. 7 § 3 mom. i fängelselagen,

4) fången förbinder sig att iaktta förpliktelserna att hålla kontakt samt nödvändiga skriftliga villkor som hänförs till vistelse utanför anstalten och deltagande i sysselsättning,

5) iakttagandet av villkoren för friheten på prov kan övervakas på lämpligt sätt, och att

6) fången samtycker till att fängelsemyndigheterna i behövlig utsträckning står i kontakt med myndigheter, privata sammanslut-

Föreslagen lydelse

2 c kap.

Om fängelse

8 §

Förutsättningar för övervakad frihet på prov

För att en fånges *sociala färdigheter ska upprätthållas eller främjas* kan fången placeras i med tekniska anordningar *och* på annat sätt särskilt övervakad frihet på prov utanför fängelset tidigast sex månader före den villkorliga frigivningen.

(se 19 a kap. 1 § i fängelselagen)

ningar och enskilda i frågor som gäller utredningen av förutsättningarna för frihet på prov eller iakttagandet av villkoren för den.

Om villkoren för övervakad frihet på prov inte längre uppfylls efter att beslutet fattats, skall friheten återkallas. Om en fånge bryter mot villkoren i 2 mom. 3 eller 4 punkten, skall fången ges en varning eller friheten återkallas för en viss tid om högst en månad, eller helt och hållet. Så förfars också i en situation som avses i 5 mom.

Tiden från början av det dygn när en fånge bryter mot den förpliktelse att hålla kontakt som ålagts fången på basis av 2 mom. 4 punkten till slutet av det dygn när kontakten återupptas eller fången grips för att återförpassas till fängelset skall inte inräknas i strafftiden.

Om en fånge begår ett brott utanför fängelset, iaktas bestämmelserna i 2 kap. 13 § 2 mom.

Bestämmelser om sökande av ändring i ett beslut enligt 3 mom. finns i 20 kap. i fängelselagen och bestämmelser om beslutanderätten när det gäller övervakad frihet på prov i 21 kap. i nämnda lag.

(se 19 a kap. 5 § 1 mom. i fängelselagen)

(se 19 a kap. 5 § 2 mom. i fängelselagen)

(se 19 a kap. 5 § 3 mom. i fängelselagen)

(se 19 a kap. 5 § 4 mom. i fängelselagen)

10 §

Villkorlig frigivning från fängelse på livstid

Den som dömts till fängelse på livstid kan friges villkorligt tidigast när det förflutit tolv år av fängelsetiden. En fånge som dömts till fängelse på livstid för ett brott som han eller hon begått före 21 års ålder kan friges villkorligt tidigast när det förflutit tio år av fängelsetiden.

När frågan om villkorlig frigivning prövas, ska vikt fästas vid arten av det eller de brott som ledde till fängelse på livstid, vid övriga straff som fängelsestraffet på livstid omfattar eller som har avtjänats under den i 10 a § avsedda fängelsetiden, vid den dömdes övriga eventuella senare brottslighet samt vid de omständigheter som avses i 9 § 2 mom. Genomförandet av den plan för strafftiden som avses i 4 kap. 6 § i fängelselagen och fångens uppförande under fängelsetiden också i övrigt ska beaktas när frigivning prövas.

10 §

Villkorlig frigivning från fängelse på livstid

Den som dömts till fängelse på livstid kan friges villkorligt tidigast när det förflutit tolv år av fängelsetiden. En fånge som dömts till fängelse på livstid för ett brott som han eller hon begått före 21 års ålder kan friges villkorligt tidigast när det förflutit tio år av fängelsetiden.

När frågan om villkorlig frigivning prövas, ska vikt fästas vid arten av det eller de brott som ledde till fängelse på livstid, vid övriga straff som fängelsestraffet på livstid omfattar eller som har avtjänats under den i 10 a § avsedda fängelsetiden, vid den dömdes övriga eventuella senare brottslighet samt vid de omständigheter som avses i 9 § 2 mom. Genomförandet av den plan för strafftiden som avses i 4 kap. 6 § i fängelselagen och fångens uppförande under fängelsetiden också i övrigt ska beaktas när frigivning prövas. *Pröv-*

Innan en fänge frigges villkorligt från fängelse på livstid, kan han eller hon försättas i övervakad frihet på prov. Om Brottsåtgärdsmyndigheten anser att frigivning som avses i 2 mom. måste omprövas på grund av ett brott som uppdragats före den villkorliga frigivningen, ska myndigheten föra ärendet till Helsingfors hovrätt för ny behandling. På samma sätt ska det förfaras i ärenden som gäller inräkning i strafftiden och som avses i 8 § 4 mom. och i 3 kap. 7 § i fängelselagen.

Bestämmelser om behandlingen av ärendet vid Helsingfors hovrätt finns i lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar (781/2005).

ningen kan också ske med beaktande av om fången förbinder sig att följa de beslut och övriga villkor i fråga om läkemedelsbehandling som regleras i 19 a kap. 2 § i fängelselagen.

Innan en fänge frigges villkorligt från fängelse på livstid, kan han eller hon försättas i övervakad frihet på prov. Om *Brottsåtgärdsmyndighetens centralförvaltningsenhet* anser att frigivning som avses i 2 mom. måste omprövas på grund av ett brott som uppdragats före den villkorliga frigivningen eller ett brott mot 19 a kap. 2 eller 3 § i fängelselagen, ska myndigheten föra ärendet till Helsingfors hovrätt för ny behandling. På samma sätt ska det förfaras i ärenden som gäller inräkning i strafftiden och som avses i 19 a kap. 5 § 2 mom. och i 3 kap. 7 § i fängelselagen.

Bestämmelser om behandlingen av ärendet vid Helsingfors hovrätt finns i lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar (781/2005).

12 §

Ny domstolsbehandling

Den som förordnats att avtjäna hela strafftiden skall frigges villkorligt efter att ha avtjänat fem sjättedelar av straffet, om han eller hon inte längre skall anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet. Villkorlig frigivning enligt detta moment kan ske tidigast när det förflutit tre år av fängelse tiden.

12 §

Ny domstolsbehandling

Den som förordnats att avtjäna hela strafftiden ska frigges villkorligt efter att ha avtjänat fem sjättedelar av straffet, om han eller hon inte längre ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet. *Prövningen kan också ske med beaktande av om fången förbinder sig att följa de beslut och övriga villkor i fråga om läkemedelsbehandling som regleras i 19 a kap. 2 § i fängelselagen.* Villkorlig frigivning enligt detta moment kan ske tidigast när det förflutit tre år av fängelsetiden.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.